

Atıf Bilgisi/Citation

Özkütük, Yalçın. “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Doğu Akdeniz Kompleksi.” Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Dergisi, s. 4 (2025): 1-44.

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu makale Dr. Yalçın Özkütük’ün, MSÜ Alparslan Sav. Bil. Ens. Güv. Arş. ABD, UA Güvenlik ve Terörizm Programı bünyesinde hazırlanan “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Açısından Doğu Akdeniz Bölgesinin İncelenmesi” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Hakem Sayısı/Reviewers

İki Dış Hakem/Two External

Değerlendirme/Reviewers

Çift Taraflı Kör Hakemlik/Double-blind

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks

intihal.net

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest

Finansman/Grant Support

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır/No funds, grants, or other support was received

Etik Bildirim/Complaints

editor@jsis.org.tr

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları/Sustainable Development Goals

Bulunmamaktadır/No particular objectives have been defined

Lisans/License

CC BY 4.0

BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ TEORİSİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ KOMPLEKSİ

Yalçın ÖZKÜTÜK¹

Öz

Geçmişte bölgede yaşanan her tür mücadeleden kaynaklı olarak çoğu kez uluslararası gelişmelerin yönünü belirlemede rüzgârgülü görevi yapan Doğu Akdeniz coğrafyası, günümüzde bölgesel ve küresel güçlerin mücadelesi sebebiyle büyük bir karmaşa içindedir. Bölgedeki mevcut karmaşıklık bütünü, “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi açısından Doğu Akdeniz’in güvenlik sorunları ve bu sorunların birbirleri ile ilişkilerinin özellikleri nelerdir?” sorusuna geçerli bir yanıt bulabilmek, makalenin çıkış noktası olmuştur. Sorunun yanıtlanması kapsamında, Kopenhag Okulu’nun bir ürünü olan “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi”, farklı uluslararası ilişkiler teorilerini bünyesinde barındırıyor olmasından, güvenlik algılamalarına geniş bir perspektiften ve bölgesel seviyeden bakmasından ötürü tercih edilmiştir. Makalede genel olarak, halihazırda teoride ayrı bir bölgesel yapı formunda yer almayan Doğu Akdeniz bölgesine ilişkin; yerel, bölgesel ve küresel seviyelerde analizler yapılarak elde edilen bulgular “Bölgesel Güvenlik Kompleksi olma kriterleri” çerçevesinin içine yerleştirilmiş ve bu şekilde “Doğu Akdeniz bölgesi Bölgesel Güvenlik Kompleksi olarak değerlendirildiğinde daha iyi açıklanabilir.” argümanı kanıtlanmaya çalışılmıştır. Ne, nasıl, niçin sorularına yanıt vermeye çalışan, araştırma deseninde esneklik ve tümevarımcı analiz özelliklerine sahip olan “nitel” araştırma yönteminin kullanıldığı makalede, “Doğu Akdeniz Bölgesel Güvenlik Kompleksi” üzerinden bölgedeki güvenlik sorunlarının daha iyi açıklanabileceği ve aynı zamanda değişime açık kapı bırakan teoriye bir katkıda bulunulabileceği öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Doğu Akdeniz, Yerel-Bölgesel-Küresel Seviye Analizleri, Bölgesel Güvenlik Kompleksi.

WITHIN THE CONTEXT OF REGIONAL SECURITY COMPLEX THEORY: THE EASTERN MEDITERRANEAN COMPLEX

Abstract

Due to the various struggles that have taken place in the region in the past, the Eastern Mediterranean, which has often acted as a weathervane in determining the direction of international developments, continues to fulfill its historical role amid great turmoil within the struggle of contemporary regional and global powers. The starting point of the article has been to find a valid answer to the question: “What are the security issues of the Eastern Mediterranean from the perspective of the Regional Security Complex Theory, and what are the characteristics of the relationships between these issues?” within the overall complexity of the region. In addressing the question, the “Regional Security Complex Theory,” a product of the Copenhagen School, has been chosen due to its incorporation of various international relations theories, its broad perspective on security perceptions, and its regional-level approach. In the article, analyses at local, regional, and global levels have been conducted regarding the region, which is not currently classified as a distinct regional structure within the theory. The findings obtained from these analyses have been placed within the framework of the “criteria for being a Regional Security Complex.” In this way, the argument that “the Eastern Mediterranean region can be better explained when considered as a Regional Security Complex” has been attempted to be proven. In the article employing a qualitative research methodology, which emphasizes flexibility in research design and adopts an inductive approach aimed at addressing the questions of what, how, and why, it is argued that the security challenges in the region can be more comprehensively explained through the framework of the Eastern Mediterranean Regional Security Complex, and that this analysis may offer a contribution to the theory by leaving room for potential transformation.

Keywords: Regional Security Complex Theory, Eastern Mediterranean, Local-Regional-Global Level Analyses, Regional Security Complex.

¹ Dr.

Bağımsız Araştırmacı, Tuğamiral (E)
yozkutuk@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7287-1134>

Giriş

Doğu Akdeniz bölgesi günümüzde çok boyutlu, endişe verici ve hatta varoluşsal tehditlerin yaşandığı bir karmaşa içerisinde adeta “dünyanın minyatürü” görüntüsü vermektedir. Doğu Akdeniz bölgesi; “Akdeniz’de Tunus ve Sicilya’yı birleştiren hattın doğusunda kalan bölge” şeklindeki literatür tanımlamasına rağmen, reelpolitik açıdan bölge devletlerinin/aktörünün² Orta Doğu ve Avrupa’ya fiziki yakınlıkları ile ilişki seviyeleri ve genel olarak krizlerin kümelendiği coğrafya olması sebebiyle, çoğu zaman zihinlerde Yunanistan-Arnavutluk kara sınırından Tunus-Libya kara sınırına uzanan hattın doğusunda kalan bölge olarak algılanmaktadır.

Doğu Akdeniz bölgesindeki bu karmaşa bütününe olabildiğince objektif bir şekilde ortaya koyarak anlamlandırmak adına, “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi açısından Doğu Akdeniz’in güvenlik sorunları ve bu sorunların birbirleri ile ilişkilerinin özellikleri nelerdir?” sorusuna geçerli bir yanıt bulabilmek, makalenin çıkış noktası olmuştur. Sorunun yanıtlanması kapsamında makalede; Kopenhag Okulu bünyesinde çalışmalarını yürüten Buzan ve Waever tarafından 2003’te son haline getirilen ve farklı uluslararası ilişkiler teorilerini bünyesinde barındıran, güvenlik algılamalarına geniş bir perspektiften ve bölgesel seviyeden bakan Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT) tercih edilmiştir (Buzan, 1983; Buzan ve Waever, 2003).

BGKT’ye göre; dünyadaki tüm güvenlik endişeleri varsayımsal olarak listelense ve güvenliği sağlanacak her nesnenin, tehdit olarak nitelendirilen unsurlarla ve tehdidi ele almak için olumlu ve olumsuz olarak dâhil olan ana aktörlerle bağlantılarının çizildiği bir harita oluşturulsa, ortaya çıkan görüntü farklı yoğunluk dereceleri gösterecektir. Bazı düğüm kümeleri yoğun bir şekilde bağlantılı olurken, diğer bölgeler sadece birkaç hatla kesişebilecek ve oluşan kümelerin çoğu bölgesel temelli olacaktır. Bu bakış açısının doğrultusunda temel mantığı, güvenlik ilişkilerine yön veren en etkili kriterler olan “coğrafi yakınlık” ve “güvenlik bağımlılığı” (*güvenlik ilişkileri bütünü*) üzerine oturtulan teorinin ana ürünü ise “Bölgesel Güvenlik Kompleksi (BGK)”dir.

Temel sorunun yanıtlanması kapsamında “Doğu Akdeniz bölgesi BGK olarak değerlendirildiğinde daha iyi açıklanabilir” argümanını kanıtlamayı hedefleyen makalenin esası, BGKT’ye göre var olmayan ve çok büyük oranda Orta Doğu ve Avrupa BGK’ları içinde yer alan “Doğu Akdeniz BGK”nın meydana gelme durumunun incelenmesine

---

² Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Türkiye tarafından “devlet” olarak tanınmaması sebebiyle “aktör” şeklinde ifade edilmiştir.

dayanmaktadır. Bu noktadan hareketle makalenin yol haritası; bölgeye ilişkin yerel, bölgesel ve küresel seviyelerde yapılan analizler sonucunda elde edilecek bulgulardan oluşan çerçeve içerisinde, BGK olma kriterleri olan; coğrafi yakınlık, sınır, dostluk-düşmanlık, güvenlik sektörleri, güvenlikleştirme, kutupluluk, küresel güç etkisi ve güvenlik bağımlılığı kriterlerinin aranarak bulunması şeklinde belirlenmiştir.

Giriş ve sonuç bölümleri hariç, makale altı başlık içermektedir. “Teorik Çerçeve” başlığı altındaki birinci bölümde; güvenlik ve bölge olgularına kısa bir bakışın ardından teorinin esasları ve bağlantılı kavramlar incelenmiştir. Başlığı “Doğu Akdeniz Kompleksinin Meydana Gelişine Kaynaklık Eden Dönüşüm süreci” olan ikinci bölümde; teoriye göre Doğu Akdeniz bölgesinin coğrafi olarak yer aldığı Avrupa ve Orta Doğu BGK’ları ile yalıtılan devlet Türkiye’de 2000’li yılların başlarından itibaren yaşanan dönüşüm sürecini incelemeyi müteakip, Doğu Akdeniz BGK’yı oluşturan devletler/aktör belirlenmiştir. Üçüncü bölümdeki “Yerel Seviye Analizi” başlığında; belirlenen Doğu Akdeniz BGK devletlerinde/aktöründe gerek ülke içinde gerekse bölgeye yayıldığında güvenlik sorunu ve/veya güvenlik bağımlılığı yaratma olasılığı olan başat zayıflıklar, güvenlik sektörleri bazında tespit edilmiştir. Dördüncü bölüm olan “Bölgesel Seviye Analizi” başlığı altında, Doğu Akdeniz BGK devletleri/aktörü arasında yaşanan veya yaşanma potansiyeline sahip güvenlik sorunları incelenmiştir. Bunlar sırasıyla; Filistin-İsrail Sorunu, Suriye ve Libya İç Savaşları, Su Paylaşım Sorunları, Deniz Yetki Alanları Sorunları (DYAS) ve Kamplaşma Sorunu olarak belirlenmiştir. Beşinci bölümdeki “Küresel Seviye Analizi” başlığında; mevcut hegemonik güç Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin, ABD’nin stratejik müttefiki Birleşik Krallık’ın³, içerisinde başat güçler olarak Fransa ve Almanya’nın yer aldığı Avrupa Birliği (AB)’nin, Asya ve Avrasya güçleri olan Rusya Federasyonu (RF) ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)’nin bölge politikaları incelenmiştir.

Son olarak “BGK Olarak Doğu Akdeniz” başlığı altında; yerel, bölgesel ve küresel analizlerden oluşan çerçeve içerisinde BGK olma kriterleri somut olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz’e kıyıdaşlık dolayısıyla coğrafi yakınlık esasını üzerinde inşa edilen, bölge devletleri/aktörü arasındaki büyük bir bölümü olumsuz olan, tüm kriterlerdeki temel noktaları bir araya getiren güçlü güvenlik bağımlılığının, bölge dışındaki devletler ile olandan daha yoğun olduğu hususu öne çıkmıştır. BGK oluşumunda temel teşkil eden kriterlerin çok büyük oranda karşılanıyor olması ve bahse konu güvenlik bağımlılığının varlığı sebepleriyle,

---

³ “Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı” veya yaygın adıyla “Birleşik Krallık”; İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda olmak üzere dört kurucu ülkeden oluşmaktadır.

kendine özgü güvenlik endişelerini ve sorunlarını barındıran Doğu Akdeniz bölgesinin, yeni bir BGK olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gerek teoriye bir katkı sunması, gerekse geçmişin üzerinde yükselen güncel ve panoramik bir bölge fotoğrafı oluşturması sebebiyle bir özgünlük içerdiği değerlendirilen makalede; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasını hedefleyen, sosyal olguları araştırmayı ve anlamayı önceleyen, ne, nasıl, niçin sorularına yanıt vermeye çalışan, araştırma deseninde esneklik ve tümevarımcı analiz özelliklerine sahip nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda nitel araştırma yönteminin bir alt basamağı olan, belgesel tarama ve literatür analizi/taraması olarak da adlandırılan veri toplama maksatlı doküman analizi yönteminden yararlanılmıştır (Erişti, 2013, ss.9-10).

Makalenin sınırlılıkları ve güçlükleri kapsamında ilk olarak, çalışılan ana konu net sınırlarla ayrılabilen bir içeriğe sahip olmadığından alt konular arası geçişgenlik oranı yüksek olmuştur. Aynı doğrultuda Orta Doğu ile Avrupa arasında yer alan bölgenin genelde Orta Doğu sorunları ile bağlantılı olması sebebiyle, alt konuları Orta Doğu konularından bariz bir şekilde ayırmanın da bir sınırlılık yarattığı değerlendirilmektedir. Bir diğer sınırlılık olarak, makalede BGK devletleri/aktörü arasındaki ikili ilişkilerden daha çok, bölgesellik mantığı çerçevesinde bu ilişkilerin bütün içerisinde kazandığı anlam üzerinde durulmuştur. Bununla bağlantılı olarak özellikle bölgesel seviye analizi kapsamında, tarihi süreçteki bölgesel gelişmeler ile bölge devletleri/aktörlerinin bahse konu gelişmelerdeki rolleri detaylandırılmamış, güvenlik sorunlarının özüne odaklanılmıştır.

1. Teorik Çerçeve

Güvenlik sorunlarının tespiti maksadıyla yapılacak incelemelerin çerçevesini daraltmak amacıyla literatürde geleneksel olarak güvenlik; birey, ulusal/devlet/yerel ve uluslararası sistem olarak üç seviyede analiz edilmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında bölgesel güvenlik seviyesi de eklenmiştir. Nitekim Buzan'a göre her seviyede paylaşılan en önemli güvenlik sorunu olarak; belirsizlik ve korkunun eseri olan "güvende olmayış" algısının yer aldığı yeni bir tablo ortaya çıkmıştır (Buzan, 1983, s.20; Buzan ve Waever, 2003, s.12).

Bölgesel güvenliğin altyapısını oluşturan "bölge" kavramı, dünya jeopolitiğini daha iyi açıklamak maksadıyla coğrafi açıdan sınırları daraltarak dünyayı alt sistemlere ayıran, uluslararası ilişkiler açısından birbirine bağlı ve iç içe geçmiş alanlara gönderme yapmaktadır (Erkeç, 2023, s.26). Bu genel yaklaşımın ışığında Buzan ve Waever (2003, ss.12-82) bölge

kavramını; ortak güvenlik tehditleriyle bağlantılı olan ve güvenlik açısından birbirlerine bağımlı olan devletler kümesi olarak tanımlamıştır. Aktör niteliğine sahip olmayan bölge, coğrafi olarak kümelenmiş birim setlerinden oluşmakta ve bu kümeler dünya sisteminin içine gömülü durumda bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası güvenlik seviyeleri arasında bir ara seviye olarak bölgesel güvenlik seviyesi, uluslararası güvenliğin oluşturulmasıyla ilgili faaliyetlerin çoğunun gerçekleştiği sahnedir. Bölgesel güvenlik seviyesindeki nihai amaç ise, önemli aktörleri bir güvenlik ilişkileri kümesinde birleştirmek ve bir devletin böyle bir etkileşim ve kümelenmiş güvenlik endişeleriyle nasıl başa çıkabileceğini araştırmaktır.

Günümüz güvenlik anlayışını zenginleştirerek bölgesel güvenlik çalışmalarında kilit bir öneme sahip olan, Kopenhag Okulu'nun üç ana ürününden (*Güvenlikleştirme, Güvenlik Sektörleri ve BGKT*) ilki olarak BGKT'nin de esasını oluşturan, inşacı bir temelden yükselen güvenlikleştirmedir. Güvenlikleştirme; güvenliğin göreceli bir kavram olması sebebiyle güvenlik sorunu olup olmadığını araştırmaktan öte herhangi bir konunun bir güvenlik sorunu olarak inşa edilmiş sürecini araştıran bir yaklaşımdır. Güvenlikleştirmenin temel mantığı; değerli bir şeyin varlığını sürdürebilmesi için ona karşı bir "tehdidin oluşturulması" ve devamında gerekli önlemlerin alınmasından oluşmaktadır. Güvenlikleştirme ihtiyacına gerek kalmadığında ise "güvenlik dışılaştırma" kavramıyla, güvenlikleştirmeye konu olan hususun tehdit olarak algılanmaması sonucu aciliyet alanından çıkarılması sağlanmaktadır (Buzan vd. 1998, s.4, ss. 23-27). Güvenlikleştirme, güvenlik dışılaştırma veya her ikisinin bir arada olduğu temel süreçlerin iç içe geçtiği devletler kümesini ifade eden BGK'de güvenlik ilişkileri desenlerinin oluşmasında, devletlerin bir sorunu ortak bir tehdit olarak algılaması sonucunda kolektif bir şekilde güvenlikleştirmeleri (*olumlu*) veya birbirlerini tehdit algılayarak güvenlikleştirmeleri (*olumsuz*) etkili olabilmektedir (Buzan ve Waever 2003, s. 44, 48, 56; 2009, s. 256). Ayrıca devletler arasındaki düşmanlık durumuna bağlı olarak güvenlikleştirme faaliyetinin tırmanması durumunda bir sonraki adım, genelde taraflar arasında oluşan "güvenlik ikilemi" olmaktadır. Güvenlik ikilemini ise, düşmanlık durumunun çıktısı olarak bir devletin kendi güvenliğini sağlamak amacıyla ürettiği politikaları, bir veya birden fazla devletin güvensizlik kaynağı olarak algılamasıyla karşı politikalar üretmesi ve sonuçta oluşan genel güvensizlik ortamı şeklinde tanımlamak mümkündür (Çelikpala, 2019).

Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına kazandırdığı ve BGKT'nin analizlerinde de kullanılan ikinci ana ürün, bölgeselleşme mantığına sahip askeri, siyasi ve toplumsal sektör ile daha az seviyede bölgeselleşme mantığını barındıran ekonomik ve çevresel sektörün toplamı olan "güvenlik sektörleri"dir (Buzan 1983, ss. 75-90; 2003, ss. 152-156). Sektörel

çerçeve; ulusal ve bölgesel anlaşmazlıklar, etnik ve/veya dinî ayrılıklar, devletlerin toplumlarına yönelik şiddet eylemleri, ekonomik zorluklar, politik baskı, göç, kıtlık, aşırı nüfus artışı, çevrenin tahribatı, salgın hastalıklar, terörizm, iç çatışmalar, savaş, silah ve uyuşturucu madde ticareti, örgütlü suç, insan ve tehlikeli madde kaçakçılığı gibi birçok sorundan kaynaklanan tehditler ulusal ve uluslararası toplumu tehdit eder duruma gelmiştir (Özkan 2021, s.14). Bu bağlamda özellikle zayıf devletlerde ortaya çıkan tehditlerin yarattığı güvenlik sorunlarının komşu devlete/devletlere de sıçrama riski mevcuttur. (Koch ve Stivachtis 2019, ss.3-6). Sektör kavramı temel olarak, aynı bütünü farklı perspektiflerden görmek anlamına gelmektedir. Dinamiklerini daha net bir şekilde görmek için sektörleri açmak yararlı bir faaliyet olmakla birlikte, sonuçta bütünü görebilmek için onları bir araya getirme zorunluluğu vardır. Aynı zamanda sektörler farklı dinamiklere sahip olmasına rağmen, işletim açısından ayrılmaz bir bütünün parçalarını teşkil etmektedir (Buzan, 2003, s.157).

Kopenhag Okulu'nun sonuncu ana ürünü BGKT ise, bölgelerin özgünlüklerini yakalamaya ve ardından küresel fotoğrafı bu bileşenlerden bir araya getirmeye çalışan "sentezlenmiş teoriler toplamı"dır. BGKT'nin beslendiği teorilerden ilki neorealizmdir. BGK'nin iç dinamikleri açıklanırken; devlet, kutupluluk, güç dağılımı, anarşi, rekabet, sınır gibi kavramlarının bölgesel seviyede kullanılmasını ve BGK'nın "mini anarşi" şeklinde tarif edilmesini, teorinin büyük oranda neorealizm üzerine inşa edildiğinin güçlü bir işareti olarak görmek mümkündür. BGKT'nin yararlandığı ikinci teori inşacılıktır. Güvenlikleştirmenin felsefi altyapısı, dost-düşman algısı ve diğer algılar açıklanırken, inşacı teorinin esaslarından yararlanılmıştır (Buzan ve Waeber, 2003, ss. 4, 11, 28-29, 35, 84-85). Son yaklaşım olarak İngiliz Okulu'nun; uluslararası sistemin varlığı ve devlet merkezliliğe atfedilen önemi, uluslararası toplumun farklı biçimde bölgelerde işlediği düşüncesi ile tarih ve coğrafya vurgusu da BGKT'de yer almaktadır (Akbayır ve Savaş, 2021, s.230; Kaya, 2019, s.62).

Jeopolitiğin güvenlik versiyonunu andıran BGKT'nin temel mantığı, güvenlik ilişkilerine yön veren en etkili kriterlerin coğrafi yakınlık ve güvenlik bağımlılığı olduğu kabulüne dayanmaktadır. Komşu devletler arasındaki güvenlik kaygılarının altında öncelikle tehdidin yakın çevreden geleceği, uzaktan gelme olasılığının daha düşük olduğu inancı bulunmaktadır. Bu nedenle güvenlik bağımlılığı genellikle bölgesel tabanlı kümelerde kendini göstermekte ve bu durum BGK'ya dönüşmektedir.

Teorinin temel çıktısı olan BGK ise; "temel güvenlikleştirme ya da güvenlik dışlaştırma süreçleri, güvenlik sorunları birbirinden ayrı olarak anlaşılamayacak ya da çözülemeyecek

kadar bağlantılı olan birimler bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda teori, içsel ve/veya dışsal sebeplere bağlı olarak BGK’nın zaman içerisinde dönüşebileceğini belirtmiş, bu sebeple güncellenme ihtiyacına açık bir kapı bırakmış ve statik bir yapı algısını reddetmiştir (Buzan ve Waever, 2003, ss. 3-4, 30, 44-48, 50, 53, 69, 72, 85-86, 488).

Doğası gereği güvenlik dinamikleri ilişkiseldir ve hiçbir ulusun güvenliği kendine yetmez. Bu bağlamda güvenlik ilişkilerine yön veren güvenlik bağımlılığı; kompleks devletleri arasında oluşan, kompleks dışı devletlerin iştirakiyle genişleyen, yoğunluk seviyesi kompleks devletleri arasında yüksek olduğundan BGK’nın diğer BGK’lardan ayırt edilmesini sağlayacak güçte olan, dinamiklik, akışkanlık, karmaşıklık özelliklerine sahip, birbirinden ayrı olarak anlaşılacak/çözümlemeyecek kadar bağlantılı, güvenlik sektörleri üzerinden yürütülen, olumlu veya olumsuz şekilde gelişen ilişkiler toplamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik bağımlılığı; tarihsel ilişkiler, jeopolitik konular, güç dağılımı, kutupluluk, sınır anlaşmazlıkları, ortak kültür, iş birliği, komşuluk, ittifak, savunma, destek, rekabet, şüphe, korku vb. hususlardan beslenen, çıkar esaslı dostluk ya da düşmanlıklar etrafında gelişen bir olgudur. Bununla birlikte, hangi BGK’ya ait olursa olsun bir dizi tehdit ve sorunun iç içe geçmiş olduğu ve ayrıştırmanın, lokalize etmenin çok güç olduğu da bir gerçekliktir (Buzan ve Waever 2003, ss. 43, 46-50; Stivachtis, 2019, s. 51; Evcan 2019, s. 314).

BGK oluşumunda temel olan ancak değişebilen kriterler; sınır, kutupluluk ve dostluk-düşmanlıktır (Buzan ve Waever, 2003, s. 53). BGK sınırlarıyla ilgili tanımlamalara ve sorunlara gönderme yapan sınır kriteri; yaygın olarak kabul edilen coğrafi bölgelerle tam olarak örtüşmez (Sadurski, 2022, s.141) ve BGK’da sınırların sayısı güvenlik sorunlarının sayısı kadardır (Esmaili vd. 2021, s.140). Kutupluluk, güç dağılımına bağlı olarak BGK içindeki etkili devlet sayısına bağlıdır. BGK’deki farklı sorunlar farklı sınırlar oluşturduğundan her sınır dâhilinde aynı devlet veya farklı devletler rol oynayabilir. Bu nedenle bir sınırdaki kutuplar farklı veya aynı olabilir (Buzan ve Waever 2003, s.40, 53; Esmaili vd. 2021, s.141). Dostluk-düşmanlık kriterine ait çizginin olumsuz ucunda; devletlerin karşılıklı korku, rekabet ve tehdit algılarından beslenen “çatışma” durumu mevcut iken, olumlu ucunda ise; ilişkilerde şiddet kullanımını öngörmeme ve bu duruma yönelik hazırlık yapmama durumu mevcuttur (Buzan, 2003, s.142). Dostluk-düşmanlık arasında, önemsiz bir kayıtsızlık ve/veya tarafsızlık bandı da mevcuttur. Dostluk-düşmanlık halklar arasında tarihi bir karakter kazandığında uzun soluklu olmaktadır (Buzan ve Waever, 2003, ss. 46-50).

BGKT’de, karmaşık verilerden düzenli bir şekilde bilgi üretimi ve yapısal tarih yazımı, eş zamanlı devreye giren dört adet (*yemel, bölgesel, bölgeler arası, küresel*) bağlantılı analiz seviyesi ile yapılmaktadır. Teori bahse konu analiz seviyeleri sayesinde bir çerçeve belirlemekte ve bunlarla neye nereden bakılacağını ve aralarındaki ilişkiselliği ortaya koymakta, sonuçta bir güvenlik yapısı meydana getirmektedir. Hangi seviyenin baskın olduğu sorusu ise teori tarafından açıklanmamaktadır. Yerel seviye, iç güvenlik ve istikrar konuları ile devlet dışı aktörlerin ürettiği güvenlik tehditlerini, bunlara bağlı zayıflıkları kapsamaktadır. BGK’deki en fazla etkileşimin meydana geldiği bölgesel seviye, devletler arasındaki güvenlik etkileşimlerini ve bunların BGK’yi oluşturmadaki rolünü içermektedir. Küresel seviye ise, BGK üzerindeki küresel güçlerin etkisini ve bölgesel güvenlik yapıları ile etkileşimini yansıtmaktadır (Buzan ve Waeber, 2003, ss. 51-52). Bölgeler arası analiz seviyesi, mevcut en az iki adet BGK arasında bir karşılaştırma/inceleme yapılmadığından makaleye dâhil edilmemiştir.

Bölgeleri oluşturan ve güvenlik süreçlerinden sorumlu olan devletler, BGKT’ye göre temel aktörlerdir (Sadurski, 2022, ss.140-141). Bölge devletleri, klasik güç (*askeri ve ekonomik*) ile sosyopolitik uyumun farklı oranlardaki birleşiminden oluşan “zayıf-güçlü spektrum ölçütü” üzerinden kategorize edilmektedir. Güçlü ve zayıf devletlerin karışımından oluşan tipik bir BGK’da zayıf devletler, içsel uyumları zayıf/bölünmüş olduğu için çoğu tehdide karşı daha savunmasızdır ve dış müdahaleye daha kolay maruz kalabilir. Bu durum sadece kendi güvenlikleri için değil, aynı zamanda bölgenin güvenliği için de risk oluşturur.

“Bölgesel güç/güçler”, imkân ve kabiliyetleri içinde buldukları BGK’da büyük öneme sahip olan ve bu sebeple BGK’nın kutupluluğunu belirleyen, ancak genel olarak küresel seviyede fazla etkili olamayan devletlerdir. Bu bağlamda bir bölgesel gücün sahip olması gereken temel özellikleri; BGK’da liderlik kapasitesi, tanınması ve uluslararası planda kabulü, BGK ile ekonomik, siyasi ve kültürel bağların varlığı, BGK’nın jeopolitik sınırlarını belirleyebilme kabiliyeti, ortak bir BGK kimlik inşa kapasitesi ve BGK güvenlik gündemini belirleme gücü şeklinde özetlemek mümkündür.

Teoride, hiçbir BGK’ya dâhil olmayarak BGK’lar arasında yer alan devletler ise “yalıtkan devlet” olarak adlandırılmıştır. Yalıtkan devlet, kendisini çevreleyen BGK’ların güvenlik sorunları karşısında göreceli olarak pasif konumda olan, söz konusu BGK’ların sınırlarını ayırmak ve dış çeperlerindeki enerjileri emmek suretiyle güvenlik dinamiklerini birbirinden ayırmaya yardımcı olan devlettir (Buzan ve Waeber, 2003, s. 22, 37, 209, 344, 392; Nolte, 2010, s. 893; Ahmadian, 2019, s. 27, 40).

Herhangibir BGK'nın parçası olmayan "süper güç", birinci sınıf askeri ve politik yeteneklere ve bu yetenekleri destekleyebilecek ekonomiye sahip olan güçtür. "Büyük güç" ise kendisini bölgesel güçlerden daha fazlası, belki de potansiyel süper güç olarak gören ve genellikle birden fazla bölgede faaliyet gösterebilecek kapasitede olan devlettir. Süper ve büyük güçlere ilişkin teoride bu kategorilendirme bulunmakla birlikte, söz konusu güçlerin kutuplaşmanın küresel seviyesini tanımlaması sebebiyle son tahlilde "küresel güç" şemsiyesi altında tanımlanmalarının güncel literatüre uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Küresel güçlerin, BGK ile bağlantısı çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Bu yöntemlerin en yaygını olan "nüfuz etme", küresel güçlerin BGK içindeki devletlerle güvenlik ittifakları/ilişkileri gerçekleştirilmesi durumunda meydana gelmektedir. Nüfuz etmenin daha üst bir aşaması olarak nitelenebilecek "üzerine baskı" ise, küresel güçlerin silahlı kuvvetlerini uzun süreli olarak bölgeye yerleştirmesi sebebiyle BGK'yı yoğun bir şekilde domine ettiği, yerel güvenlik ilişkilerini çok büyük oranda işlevsiz hale getirdiği durumu ifade etmektedir (Buzan ve Waeber, 2003, ss.34-36, 46, 62-63).

BGKT'ye göre dünya dokuz adet BGK'dan, hiçbir BGK'ye dâhil olmayan yalıtkan devletler ile küresel güçlerden oluşmaktadır. Ayrıca BGK'nın kendi içindeki bölünmesi olan "alt kompleks" tanımlaması, bütün olarak BGK'yı tanımlayan daha geniş bir desen içinde, farklılaşmış güvenlik bağımlılığı desenlerini temsil etmektedir. Bir diğer ifadeyle BGK içerisindeki tüm devletler tarafından paylaşılmayan, fakat devletlerin bir grubunu ilgilendiren farklı güvenlik algıları ve bağımlılıkları alt kompleks oluşturabilmektedir. BGK'lerin zorunlu bir özelliği olmamakla birlikte BGK'daki devlet sayısı nispeten fazlaysa yaygın olarak görülmektedir (Buzan ve Waeber, 2003, ss.51-52).

Makalenin konusunu ilgilendiren BGK'lardan ilki olan Orta Doğu BGK'da, çok sayıda devletin geniş bir coğrafyaya yayılmış olmasından dolayı; Levant (*Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Ürdün, Mısır*) ile Körfez'e (*İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Umman, Yemen*) odaklanan iki ana alt kompleks ve Mağrip'de (*Libya, Tunus, Cezayir, Fas*) daha zayıf bir alt kompleks gelişmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Körfez ve Levant alt kompleksleri birbirine daha sıkı bir şekilde bağlanırken Mağrip alt kompleksi çekirdekten uzaklaşmış, Arap konularına daha az bağlı ve daha bağımsız bir hale gelmiş, aynı zamanda AB'nin etkisi altına daha fazla girmiştir (Buzan ve Waeber, 2003, ss. 453-454).

AB merkezli dominant alt kompleks, Sovyet Bloğundan ayrılan Doğu-Orta Avrupa devletlerinden oluşan alt kompleks ve Balkan devletleri alt kompleksi Avrupa BGK'yı oluşturmaktadır. Avrupa'ya sonradan eklemlenen Balkan devletlerinin genel güvenlik kalıbı, AB merkezli alt kompleks çekirdeği dışında kalmasına sebep olmaktadır. Orta Doğu BGK ile Avrupa BGK sınırı üzerinde yer alan Kıbrıs Adası'nın, net bir şekilde Balkan devletleri alt kompleksine dâhil olduğu BGKT'da ifade edilmemekle birlikte (Buzan ve Waever, 2003, ss. 368-369, 376-380, 395, 453-454), GKRY'nin Avrupa tarafından "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak tanınması ve AB'ye üye yapılmış olması sebebiyle, burasının Avrupa BGK'nın bir üyesi olarak kabul edildiğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

Teoride "yalıtkan devlet" olarak tanımlanan Türkiye, Soğuk Savaş döneminde Batı'ya entegre olurken diğer bölgelerle daha pasif bir ilişki içerisinde olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında ise, Orta Doğu ve Avrupa BGK'larının enerjilerini emme işlevini yerine getirmiştir. Yine de son yıllarda Türkiye, bölgeler ve bölgesellikle daha fazla ilgilenmeye başlamış ve farklı bölgelerdeki görünürlüğü artırılmıştır (Buzan ve Waever, 2003, ss. 392-394).

2. Doğu Akdeniz Kompleksinin Meydana Gelmesine Kaynaklık Eden Dönüşüm Süreci

BGKT özünü korurken güvenlik kavramının dinamiklik özelliğinin bir ürünü olan ve bir tür şekil değişikliği olarak nitelenebilecek "BGK dönüşümü"; zaman içinde artan/büyüyen veya azalan/küçülen aktörler, faaliyetler, tehditler, sınırlar, güç dengeleri, dostluk-düşmanlık kalıpları vb. sebebiyle meydana gelmektedir. Bu çerçevede Doğu Akdeniz Kompleksi devletlerinin/aktörünün halihazırda içerisinde yer aldığı, Orta Doğu ve Avrupa BGK'lar ile yalıtkan devlet Türkiye'de özellikle 2000'li yılların başından itibaren yaşanan dönüşüm süreci, BGKT bünyesinde halihazırda var olmayan "Doğu Akdeniz BGK"nın meydana gelmesine kaynaklık etmiştir.

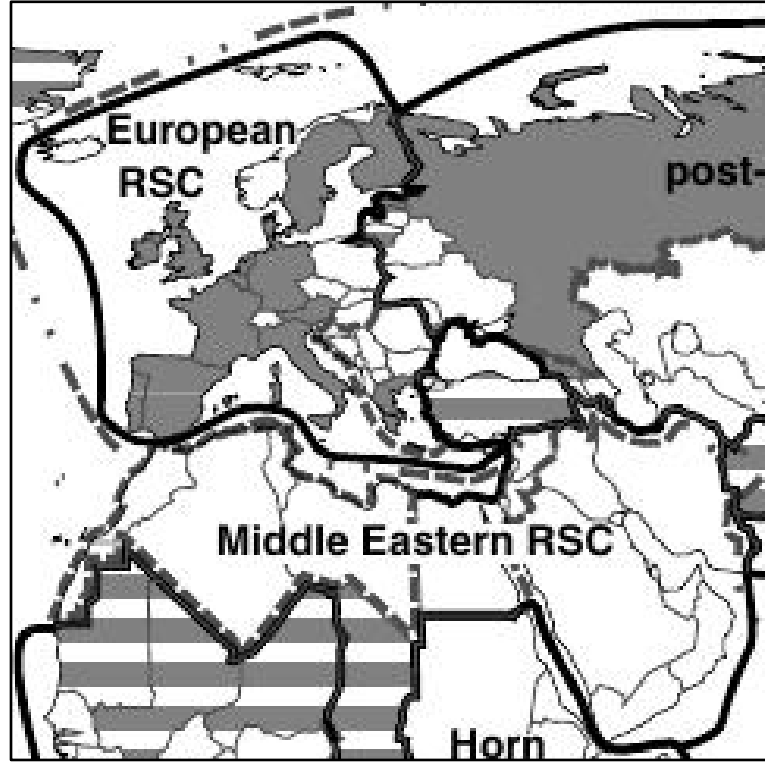
Orta Doğu BGK'da, başat olarak Arap Baharı olaylarının birçok bölge ülkesinde fay hatlarını tetiklemesi sonucunda Libya, Suriye ve Yemen'in iç savaşa sürüklenmesi, yeni terör örgütlerinin doğması, güç dengelerinin değişmesi, göç dalgalarının yaşanması, İsrail'in birçok bölge devleti ile ilişkilerini normalleştirilmesi ve Filistin sorunu esaslı silahlı çatışmaları bölgedeki İran destekli örgütler ile yapar hale gelmesi, Doğu Akdeniz'deki doğal gaz keşifleri ile bağlantılı gelişmeler dönüşümün boyutunu sergilemektedir (Tziampiris, 2019, s.24;

Jarzabek, 2019, s. 162; 2020, s. 58). Tüm bu gelişmeler Orta Doğu BGK'yı, özelde ise Levant alt kompleksini dönüşüme zorlamıştır.

Avrupa BGK'daki dönüşüm kapsamında 2008'de başlayan ekonomik kriz, AB ile Yunanistan arasında mesafeli bir ilişki sürecine sebep olmuştur. Yunanistan-GKRY ikilisi temel politikalarını, Türkiye ile olan tarihi düşmanlık kalıbını ABD-AB destekli olarak ve çıkarları Türkiye ile çakışan bölge devletlerini yanlarına alarak mevcut ve yeni güvenlik sorunları üzerinden devam ettirmiştir. Tüm bu gelişmelerden yararlanan küresel güç ABD ise jeopolitik çıkarları doğrultusunda, Yunanistan ve GKRY'nin Orta Doğu BGK'deki gelişmelere dâhil olma seviyesini yükseltmiştir (Durusoy ve Şamiloğlu, 2012, s. 85, 110, 114, 121; Pardo ve Gordon, 2019, s. 102).

Yalıtkan devlet Türkiye'nin Batı'ya dönük yüzünü 2002'den itibaren Orta Doğu'ya çevirdiği ve Orta Doğu BGK'da meydana gelen birçok gelişmeye fiili olarak iştirak ederek bölgesel güç mücadelesine giriştiği yönündeki görüşler çerçevesinde ise Türkiye'deki dönüşümden bahsetmek mümkündür (Luenam, 2014, s.76; Tokat, 2022).

Dönüşümün dikte ettiği yeni durum çerçevesinde; gerek coğrafi, tarihi, ekonomik (*enerji ağırlıklı*), siyasi, sosyal, askeri hususlar ile öncelikli ulusal hedefler, gerekse bölge uzmanlarının görüşleri dikkate alınarak Doğu Akdeniz merkezli yeni bir BGK olması gerektiği değerlendirilen “Doğu Akdeniz Kompleksi” üyesi devletler/aktör; Yunanistan, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), GKRY, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Ürdün, Mısır ve Libya şeklinde belirlenmiştir. Orta Doğu ve Avrupa BGK ile yalıtkan Türkiye harita-1'de ve Doğu Akdeniz BGK'sı harita-2'dedir.

*Harita-1: Orta Doğu ve Avrupa BGK, Yalıtık Devlet Türkiye
(Buzan ve Waeber, 2003, s. xxvi)*

*Harita-2: Doğu Akdeniz BGK
(İnsamer, 2016)
(Yazar tarafından haritada küçük değişiklikler yapılmıştır.)*

3. Yerel Seviye Analizi

Devletlerin/aktörün “iç cephesi”ndeki temel zayıflığı/zayıflıkları tespitiye yönelik yerel seviye analizi kapsamında kompleks devletlerinin/aktörünün aşağıdaki paragraflarda, Doğu Akdeniz coğrafyası için ayrıştırılması çok mümkün olmayan siyasi ve toplumsal sektördeki zayıflıkları birlikte, diğer sektörlerdeki zayıflıkları ise ayrı ayrı irdelenmiştir.

3.1. Askeri Sektör Analizi

Komplekste askeri tehdit yaratma potansiyeline sahip güçler olarak; Türkiye, Mısır, İsrail ve Yunanistan öne çıkmaktadır. Nitekim 60’tan fazla kriter dikkate alınarak hazırlanan, 145 devletin Silahlı Kuvvetlerinin güç sıralamasının yer aldığı bir çalışmaya göre; Türkiye 8’inci, Mısır 15’inci, İsrail 17’nci ve Yunanistan 32’nci sıradadır (Global Firepower Countries Index, 2024). Diğer bölge devletlerinin/aktörün askeri tehdit yaratma potansiyeli ihmal edilebilir seviyede olmakla birlikte, buralardaki devlet dışı aktörlerin askeri tehdit yaratabildiği gözlenmektedir. Bu tespitlerin ışığında fiili olarak; Suriye ve Libya İç Savaşları, İsrail’in özellikle Filistin (*Hamas*) ve Lübnan (*Hizbullah*) ile yaptığı çatışmalar, Türkiye’nin PKK-PYD/YPG ile mücadelesi askeri sektör kapsamında öne çıkan ve bölgeye yayılma ihtimali olan zayıflıklar şeklinde değerlendirilebilir.

Yunanistan’ın ve GKRY’nin dış politika aracı olarak öne sürdüğü, yayılmacı, irredantist ve milliyetçilik esaslı “Megali idea” ve bağlantılı olarak Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını hedefleyen “Enosis” politikalarını da, öncelikle Türkiye ve KKTC’ye karşı askeri tehdit yaratma potansiyeline sahip bir tür zayıflık olması sebebiyle askeri sektör içerisinde değerlendirmek mümkündür. Bu kapsamda Megali idea, kurulduğu tarihten bu yana Yunanistan’ın “gizli sömürge” olmasına sebep olmuştur. Çünkü Megali idea Yunan ulusal gücünün çok ötesinde, gerçekçilikten çok uzak bir politikadır ve bu zafiyet küresel güçler tarafından kullanılmıştır. Nitekim küresel güçlerin Yunanistan üzerindeki çıkar hesaplarının sürekliliği ve kurumsallaşması, ülkenin yaklaşık 200 yıllık tarihinde, bir devletin siyasi ve sosyal düzenini kökten etkileyebilecek gelişmeleri yaşamasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Yunan hükümetleri ülkedeki ayrışmaları dondurarak veya asgari düzeye indirerek iç istikrarı ve siyasi bütünlüğü sağlamak için Megali idea’yı kullanmayı yeğlemiştir (Şahin ve Yazıcı, 2021, ss.116-117; Gürdeniz, 6 Şubat 2021, 14 Mart 2021, 24 Ekim 2021).

GKRY’nin Yunanistan ile ortak politikalar yürütmesi, Yunanistan’ın temel zayıflığının daha sınırlı bir şekilde GKRY’de de yaşanmasına sebep olmuş ve olmaktadır. GKRY’nin temel zayıflığı olan Enosis, son süreçte GKRY’nin küresel güçlerin boyunduruğunda Ada’nın

genel güvenliğini tehdit eden bir husus olmaktadır (Tziarras, 2021, ss. 44-45; Gürdeniz, 25 Aralık 2022).

3.2. Siyasi ve Toplumsal Sektör Analizi

Başat zayıflıklar bağlamında önce, askeri sektörde temel zayıflıklara sahip olan Yunanistan ve GKRY haricindeki nüfus çoğunluğu Arap kökenli olmayan devletlerin, müteakiben diğer devletlerin analizi yapılmıştır.

Bu bağlamda Türkiye'nin güncel başat zayıflıklarının arka planında, büyük oranda kuruluş ideolojisinin gereklerinin tam anlamıyla uygulanamamış olmasının yer aldığını ifade etmek mümkündür (Gürdeniz, 15 Ocak 2023). Diğer yandan KKTC'ye bakıldığında, Kıbrıs Türk Toplumunun yönetime ve siyasi kadrolara güveninin düşük olduğu, aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel yaşam ile güvenliğe dair endişeler taşıdığı ve genel olarak ülkenin geleceği konusunda karamsar bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir (KKTC Devleti Fonksiyonel-Kurumsal Gözden Geçirme Çalışması, 2013, s.11, 14; Ekici, 2019, 255; Tarakçı, 2017).

Kompleksin hatta Orta Doğu'nun her yönüyle en gelişmiş devleti olan, Filistin-İsrail sorunu çerçevesinde yaşadığı güvenlik sorunları haricinde ciddi bir sorunu olmadığı düşünülen İsrail'in, parçalı toplumsal yapısından kaynaklı özellikle laik-dinci çatışması ekseninde istikrarsızlaşmaya açık bir devlet olması, bölgedeki güç dengelerini değiştirebileceğinden "yeni bir bölgesel güvensizlik ortamı" doğurabilecek niteliktedir (Mensa, 2023; Altunkaya, 2022).

Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinde ve sonrasında, nüfusunun çoğunluğu Arap ve Müslüman olan Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün, Mısır ve Libya'nın sömürgeci güçler tarafından yönetilmiş olması, bahse konu devletlerde yaşanan birçok zayıflığın kökeninde bu dönemle bağlantılı kimlik, güvenlik ve kalkınma ile ilgili hususların yer almasına kaynaklık etmektedir (Erdem ve Erdem, 2013, s.222; Atlıoğlu, 2006; Şen, 2022, s. 403). Nitekim söz konusu devletlerde farklı boyutlarda fakat hepsinde; uluslaşma, laikleşme ve bunlarla bağlantılı demokratikleşme eksikliği yanında, güçler ayrılığı ve hukuk devleti yetersizliğinin, özellikle bölge dışı güçlere ekonomik bağımlılık yaratan, temelde üretim ve bölüşüm esaslı kalıcı ekonomik zafiyetlerin bulunduğu, söz konusu zayıflıkların çatışma zemini için kullanıldığı görülmektedir (Yerdelen, 2022, ss. 534-535, 547, 549; Çeçen, 2018).

3.3. Ekonomik Sektör Analizi

Kompleks devletlerinin/aktörünün ekonomik açıdan büyüklüğünü ortaya koymak amacıyla devletlerin/aktörün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (*GSYH*) verileri esas alındığında sıralamanın; Türkiye, İsrail, Mısır, Yunanistan ve GKRY şeklinde olduğu görülmektedir. Diğer devletlerin ekonomik büyüklükleri ihmal edilebilecek seviyededir. Ekonomik açıdan devletlerin/aktörün coğrafi yakınlıktan kaynaklanan fırsatları yüksek bir oranda değerlendirdiklerini ifade etmek güçtür. İsrail hariç diğer devlet/aktör ekonomilerinin en zayıf ortak yönü ise üretim ile bağlantılı olarak ithalatın ihracattan fazla olması olarak öne çıkmaktadır (World Economic Outlook, 2024; Galanos ve Roukanas, 2019, ss. 62-70, 73-75).

3.4. Çevresel Sektör Analizi

Çevresel sektör, kompleksin özellikle Asya ve Afrika kıtalarındaki devletlerinde özel bir öneme sahiptir. Kompleksteki ekonomik ve sosyal gelişimi olumsuz etkileyen nüfus artışı, kentleşme ve gıda ihtiyacındaki artış benzeri hususlar, dünya genelindeki iklim değişikliği ile birlikte kompleksteki kirlilik, su paylaşımı, toprak bozulması gibi temel çevresel tehditlerin de artmasına neden olmaktadır. Devamında bu durum, bir devletteki faaliyetleri başka bir devletteki etkilere bağlamaktadır. Nitekim su paylaşımı sorunu, komşu devletler arasında olası bir çatışmanın altyapısını oluşturmaktadır (Seagle, 2019, s. 86; Rashed, 2019, s. 121). Aynı zamanda kompleksin dünya ortalamasından yaklaşık iki kat daha hızlı ısınmasına bağlı sonuçlar, toplumsal olarak yıkıcı bir potansiyele sahiptir. Benzer durum ve olumsuzluklar, kompleksteki sera gazı emisyonları ve deniz seviyesinin yükselmesi için de geçerlidir (Zittis vd., 2022, ss. 31-32; Seagle, 2019, ss. 86-87).

4. Bölgesel Seviye Analizi

Devletler arasındaki güvenlik bağımlılığının tanımlanmasında ana rolü üstlenen ve en fazla etkileşimin meydana geldiği bu seviyede, kompleksin kronik ve güncel güvenlik sorunlarının özüne ulaşmaya gayret edilmiştir.

4.1. Filistin-İsrail Sorunu

Sorun, bir paylaşım savaşının konusudur ve nihayetinde bir “dinler savaşı” değil, din ve kültür kisvesine büründürülmüş bir mülkiyet savaşıdır (Göçmen, 2023). Daha somut bir ifadeyle, farklı ulusal kimlik iddiaları olan ama aynı toprak parçası üzerinde hak iddia eden iki toplum arasındaki çatışmayı içeren sorunun özünde; Filistin’in bağımsız bir devlet kurarak Filistinlilerin güven içinde yaşamasını sağlama, İsrail’in de Filistinlileri pasifize ederek/sürerek/yok ederek kendi vatandaşlarının daha geniş bir alanda güvenli bir şekilde

yaşamasını sağlama hedefi mevcuttur (Bölükoğlu, 2021, s. 175; Nye ve Welch, 2021, s. 338). Dolayısıyla hedeflerden birisinde bir değişiklik yapılmadan bahse konu toprak parçası üzerinde her iki tarafın hedefinin gerçekleşmesi mümkün olmadığından güç ve şiddet devreye girmekte, üçüncü tarafların da çıkarları doğrultusundaki müdahaleleri sonucunda sorun çözümsüz kalmaktadır. Sorunun ana öğeleri olan İsrail ile Filistin haricinde, bölge devletleri arasında öncelikle Mısır, Lübnan, Ürdün, Suriye ve ardından Türkiye, tarihsel süreçte soruna farklı boyutlarda müdahil olan ve/veya etkilenen devletler olmuştur.

4.2. Suriye ve Libya İç Savaşları

Suriye İç Savaşı kapsamında 2011-2025 yılları arasında, Şii/Nusayri-Sünni mezhep çatışması ve mezhep ayrımı olmaksızın Arap-Kürt gerilimi esasında, ancak “rejim karşıtlığı” üzerine kurgulanmış bir süreç yaşanmıştır. Küresel güçlerin ve bölge devletlerinin Suriye içindeki aktörler etrafında kendilerini konumlandırarak bir vekâlet savaşı yürüttükleri, doğrudan veya dolaylı bir şekilde çatışmalara katılan taraf sayısının süreç içerisinde değiştiği, diplomatik anlaşmaların başarısının veya başarısızlığının karmaşık hale geldiği, ülkenin ekonomik ve sosyal çöküşüne bağlı olarak en büyük mağduriyeti Suriyelilerin yaşadığı tarihi bir gerçeklik ortaya çıkmıştır. (“Syrian Civil War: Six Years into the Worst Humanitarian Tragedy Since WWII”, 2017; Esmaili vd. 2021, s. 154; Uzgel, 2022; Harunoğulları, 2021, ss. 45-46; Akengin ve Yaşar, 2018, s. 36). Nitekim 2024 sonu itibariyle rejim devrilmiş, ancak bazı aktörlerin görünürde de olsa geri çekilmesi ve yeni aktörlerin fiili katılımıyla iç savaşın ve bölünme sürecinin devam ettiği gözlenmektedir. Sorunun baş aktörü Suriye haricinde, bölge devletleri arasında öncelikle Türkiye, İsrail, Lübnan, müteakiben Mısır ve Ürdün sürece en fazla müdahil olan ve/veya süreçten etkilenen devletler olmuştur.

Libya İç Savaşı; ülkenin yakın dönem tarihçesi ve jeopolitik önemi, iç savaşın başlama zamanı, küresel güçlerin ve bölge devletlerinin müdahalesi bakımından Suriye İç Savaşı dinamikleri ile çok büyük oranda benzerlikler gösteren bir süreç olmuştur (Karataş, 2020; Karakaya ve Çelik, 2021, ss. 182-183). 2020’de taraflar arasında yapılan ateşkes anlaşmasının ardından her iki yönetimi bir ara ya getiren hükümet kurulmuş olmasına rağmen ülkede istikrar tam anlamıyla sağlanamamış, “çatışmasız çözümsüzlük” hâli devam etmektedir (Zayid, 2023). Bölge devletleri olarak Libya haricinde öncelikle Türkiye ve Mısır, ardından Yunanistan süreçte farklı şekillerde yer almıştır.

4.3. Su Paylaşım Sorunları

Bir ülkenin su ihtiyacı sınır aşan veya uluslararası nehirler ile karşılanmaya çalışılıyor ve söz konusu nehirler kaynaklık eden veya diğer yakasında/alt membasında bulunan komşu

ülke/ülkelerle nehir sularının paylaşımına dair bir anlaşmazlık var ise sorun gündeme gelmektedir (“Orta Doğu’da Su Sorunu”, 2015). Su ihtiyacının karşılanamaması sebebiyle zincirleme bir şekilde oluşan farklı sorunların ortaya çıkışı, su paylaşım sorununu kendi ülkesi lehine ve çoğu zaman ilişkilerdeki tarihi, siyasi, ekonomik, askeri vb. esaslı sorunları da dâhil ederek çözüme kavuşturmayı hedefleyen devletleri çatışma ortamına sürüklemektedir (Yıldız, 2008, s. 191; Csicsmann ve Rózsa, 2022, s.18; Seagle, 2019, s. 80; Grow, 2019, s. 63; Kona, 2004, s.123). Bölgede günümüzde diplomasi ile yürütülen sorunun, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine bağlı olarak artması olası çevresel tehditlerle bağlantılı olarak önümüzdeki yıllarda gündemin ilk sırasına yerleşmesi mümkündür (Bar’el, 2022).

Komplekste sınır aşan sular üç havzada yoğunlaşmaktadır. Kuzeyden güneye bir sıralamayla ilk havza; Türkiye, Suriye ve kompleks dışında olmakla birlikte sınır aşan sulardan dolayı bahse konu iki devlet ile olan ilişkisi sebebiyle Irak’ın dâhil olduğu, tarihi “Mezopotamya”yı oluşturan Fırat-Dicle Nehirleri havzasıdır. Türkiye ile Suriye arasında sınır oluşturan Asi Nehri’ni de bu havzaya dâhil etmek mümkündür. İkinci havza; Filistin-İsrail sorunu esaslı tarihsel süreçte yapılan savaşların öğelerinden birisi olan, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin ve Ürdün’ü ilgilendiren, Ürdün-Yarmuk-Litani Nehirleri havzasıdır. Son havza ise; Mısır ile bazı Afrika devletlerinin dâhil olduğu Nil Nehri havzasıdır. Suriye, İsrail, Filistin, Ürdün ve Mısır çeşitli oranlarda sınır aşan sulara bağımlı devletler iken, Yunanistan, Türkiye ve Lübnan ülke içi kaynaklarını kullanan ve nispeten ihtiyaçlarını karşılayan devletlerdir (Yıldız, 2008, ss. 196-206). KKTC, GKRY ve Libya ise yer altı kaynaklardan ve diğer yöntemleriyle su ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır.

4.4. Kıbrıs Sorunu

Rum tarafının Ada’nın tümüne sahip olmayı müteakip, Enosis hedefi doğrultusunda Yunanistan ile birleşme taraftarı olması sorunun özünü oluşturmaktadır. 1930’lu yıllara dek Ada’da yaşayanların kimlikleri, etnik yapıları göz önüne alınarak tanımlanmazken daha sonra etnisite belirleyici olmuştur. Ötekileştirme ve dışlayıcı rolünü üstlenen Rum tarafı, etnik kimliğini baskın şekilde ortaya koymuş ve ayrılıkçı hareketi Ada’da körüklemiştir. Etnik kimliğin Ada’da ayrışmayı artırdığını, bu durumun Ada’ya ilişkin çıkarları olan küresel ve bölgesel güçler tarafından kullanıldığını ifade etmek mümkündür (Demmers, 2012, ss. 28-33; Mitchell, 1981, ss. 85-86; Kedikli ve Hacıahmetoğlu, 2018, ss. 192-195; Hürsoy, 2013, s. 32). Bölge devletleri/aktörü arasında sorunun başat tarafları; Türkiye-KKTC ikilisi ile Yunanistan-GKRY ikilisidir.

4.5. Deniz Yetki Alanları ve Kamplaşma Sorunları

Karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge (*MEB*)’yi tanımlayan “deniz yetki alanları”nda, devletlerin egemenlik dâhil çeşitli hakları ve yetkileri mevcuttur. Bu bağlamda kıyıdaşların azami seviyede denizlerden yararlanma hedefleri, devamında doğal olarak deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, yani deniz alanının paylaşımı sorununu yaratmaktadır (Demir, 2020, s. 27). Bu bağlamda kompleksin bir parçası olan Ege Denizi’nde Türkiye ile Yunanistan arasında deniz yetki alanları temelli kronik sorunlar mevcuttur. Güncel olarak ise Doğu Akdeniz deniz tabanında 2000’li yılların sonlarından itibaren, dünya enerji piyasasında oyun değiştirici olamayacak ancak kıyıdaş devletler için önem arz edecek miktarda doğal gaz rezervlerinin keşfedilmesi, ardılı olarak deniz alanının paylaşımı konusunu gündeme getirmiştir. Bu durum bazı kıyıdaşlar için fırsat sunarken, kompleks devletlerinin/aktörünün ve kompleks dışı güçlerin müdahil olduğu; yoğun bir rekabet ortamını, yeni dostluk ve düşmanlıkları ve kompleksteki mevcut sorunlarla bağlantılı olarak yol alan yeni bir güvenlik sorununu doğurmuştur (Pamir, 2021, ss. 89-91; Özdemir ve Hasan, 2018, s. 410; Aydın, 2018; Özülker, 2021, s. 121; Kökyay, 2021, ss. 218-219).

Sorun; doğal gaz rezervlerinin kıyıdaş devletler tarafından sahipliği ile çıkarılmayı müteakip doğal gazda RF’ye bağımlı olan ve bu bağımlılığı azaltmaya çalışan Avrupa’ya transferindeki yöntemin belirlenmesinde kümelenmektedir (Özdemir ve Hasan, 2018, s. 404). Doğu Akdeniz’de öncelikle Türkiye-KKTC ile Yunanistan-GKRY ikilileri arasında, ikinci derece önemde ise İsrail ile Filistin ve “şimdilik” çözülmüş görünen İsrail ile Lübnan arasında DYAS yaşanmaktadır (Ülger, 2020, ss. 261-262). Bu olumsuz iklim ortamında, komplekse yönelik hakimiyetini ve birbirlerine karşı deniz yetki alanlarını koruma refleksi gösteren kompleks devletlerine küresel güçlerin silah satışlarını artırdığını, bağlantılı olarak Doğu Akdeniz’de DYAS bağlamında yükselen gerilimin başlı başına yeni bir siyasi enstrüman olarak kullanıldığını ifade etmek mümkündür (Nalçacı, 2019, 2020; Schmoll, 2017, s. 78; “Doğu Akdeniz’de Yükselen Gerilim”, 2019, s. 18).

Soruna müdahil olan bazı bölge devletlerinin/aktörünün rezervlerden maksimalist politikalarla tek taraflı olarak yararlanma hedefi ile bağlantılı ve dolayısıyla dışlayıcı yaklaşım içeren kamplaşma ise, sorunu derinleştirerek çatışma ortamının dinamiğini meydana getirmektedir (Güven ve Tekin, 2023, s. 172). Komplekste oluşan “yarı-ittifak” için her aktörün kendine özgü tarihi, coğrafi, siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal vb. nedenleri çerçevesinde, “Türkiye karşıtlığı (*dolayısıyla KKTC*) ve enerji çıkarları” ortak iki ana motivasyon olmuştur (Turan, 2019, s. 141, 143; Kouskouvelis, 2019, s. 104). Süreçte ABD ve

AB destekli olarak Yunanistan-İsrail-GKRY bloğunun yanı sıra, ikinci bir blok olarak Yunanistan-Mısır-GKRY bloğu oluşmuş ve söz konusu aktörler Doğu Akdeniz Gaz Formu (*DAGF*) bünyesinde Türkiye karşıtı bir kamplaşmaya giderek askeri gelişmeleri de içeren bir güvensizlik ortamının yaratılmasına zemin hazırlamıştır. (Shama, 2021, s. 70. 72; Svistunova ve Kvashnin, 2023, s. 47; Ibragimov, 2023, s. 88). Bahse konu kamplaşmaya Türkiye'nin siyasi/diplomatik cevabı ise, "Mavi Vatan Doktrini" ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile 2019 ve 2022'de yaptığı çeşitli anlaşmalar olmuştur.

5. Küresel Seviye Analizi

Küresel seviye analizi, küresel güçler; ABD, Birleşik Krallık, AB, RF, ÇHC'nin Doğu Akdeniz BGK üzerinde etkisinin ve etkileşiminin incelendiği seviyedir. Kompleks devletlerinin/aktörünün küresel güçlerle olan ikili ilişkilerinde, taraflar arasındaki bariz güç farkı sebebiyle öncelenen çıkar daima küresel güce ait olmuş ve olmaktadır. Nitekim halihazırda kompleks küresel güçlere bağımlıdır, ancak küresel güçlerin çıkarları birbirini dengelediğinden bu bağımlılık sınırlı kalmakta, tek bir küresel gücün baskın bir etki uygulaması genel olarak sınırlanmaktadır. Ayrıca kompleks küresel güçler için önemli olmakla birlikte, sadece bu kompleks için diğer küresel güçlerle doğrudan bir çatışmaya girmeye cesaret edebilecekleri kadar bir öneme sahip değildir. Yine de küresel güçler, rekabet ettikleri diğer küresel güçlerin bölge politikalarını da engellemeyi/geciktirmeyi dikkate alarak, çeşitli yöntem ve araçları kullanarak çok büyük oranda nüfuz etme ve çok daha sınırlı bir oranda üzerine baskı yöntemleri ile çıkarları doğrultusunda kompleks devletleri/aktörü üzerinde sürekli/dönemsel olarak farklı seviyelerde etkili olmaktadır (Axt, 2022).

5.1. ABD'nin ve Birleşik Krallık'ın Doğu Akdeniz Politikası

ABD'de işbaşına gelen yönetimlerin "yaklaşım farklılıklarını barındıran ancak özü değişmeyen" (Yegin, 2022, s. 442) bir şekilde komplekse ilişkin temel hedefleri bulunmaktadır. Bu kapsamda ABD'nin kompleksteki en uzun soluklu hedefi, her şartta ve konuda desteklediği stratejik müttefiki İsrail'in güvenliğini sağlamaktır. Bahse konu güvenlik çerçevesi içerisinde; İsrail'in etrafındaki düşmanlarını etkisiz hale getirmek, enerji ve su güvenliğini sağlamak, İsrail'e stratejik seviyede derinlik kazandırmak ve İsrail'i gerçek bir "bölgesel güç" yapmak yer almaktadır (Tokmakoğlu, 2020; Yılmaz, 2014, s. 47). ABD'nin ikinci hedefi, ciddi bir tehdit olarak gördüğü RF ve ÇHC'in bölgedeki girişimlerini sınırlandırmak, özellikle enerjinin Avrupa ve dünya pazarlarına taşınmasında çok önemli rotaların geçtiği komplekste söz konusu güçlerin kontrol sağlamasını engellemeye çalışmaktır (Yegin, 2022, ss. 441, 449-450; Surkov ve Tsaregorodtseva, 2023, s. 158; Hoffman, 2023).

Üçüncü hedef kapsamında ABD, Doğu Akdeniz coğrafyasını bir “güç projeksiyon platformu” olarak kullanmayı planladığından, özellikle Yunanistan’ı ve bağlantılı olarak GKRY’yi çekici bir konum ve müttefik olarak görmektedir (Edelman ve Ruhe, 2021; Makovsky, 2022). Son olarak ise ABD; Türkiye’nin kendi çıkarlarını göz ardı ederek ABD’ye ve Batı Blokuna Soğuk Savaş döneminde olduğu şekilde bağlı kalmasını, olası sınır değişikliklerine itiraz etmemesini, Kıbrıs’ta GKRY’nin hükümranlılığını kabul etmesini, DYAS ile bağlantılı olarak denizden karaya çekilmesini hedeflemektedir (Babüroğlu, 2023; Tokmakoğlu, 2020; Gürdeniz, 26 Haziran 2022, 12 Mart 2023).

Birleşik Krallık, ekonomik açıdan yıpranmasından dolayı kendisini izole ederek hem devamlılığını sürdürmek hem de yeniden kalkınmak için “hegemon” statüsünü resmen 1947’de ABD’ye gönüllü devretmiştir (Çitçi, 2022; Aron, 2017, s. 28). Nitekim bu duruma bağlı olarak, Birleşik Krallık’ın kompleks ile ilişkisi Soğuk Savaş öncesinde “dominant” bir seviyede iken, Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında ABD’nin Doğu Akdeniz politikası ile paralellik gösteren “çok sınırlı” bir seviyede kalmıştır (Gürdeniz, 4 Eylül 2022; Örmeci, 2020). Bu kapsamda 1956 Süveyş Krizi sürecinde, Fransa ve İsrail’le birlikte Mısır’a müdahale etme girişiminde bulunan Birleşik Krallık’ın ABD baskısı sonucunda müdahaleden vazgeçmek zorunda kalması, Kıbrıs haricinde Doğu Akdeniz coğrafyasından fiili olarak geri çekildiği tarih olmuştur. Bahse konu tarih aynı zamanda Birleşik Krallık’ın, ABD’den bağımsız bir Kıbrıs politikası yürütemeyeceğini ve Kıbrıs’ta egemenlikte ısrar etmeyerek, üs ile yetinmek zorunda olduğunu anladığı tarih olmuştur. Nitekim Birleşik Krallık, 1960’ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’ne Ada’yı teslim ederken, “az ve öz” şeklinde tanımlanabilecek iki “Egemen Üs Alanı” ve geçmişten beri kullandığı istihbarat birimleri üzerinde egemenlik sahibi olabilmeyi başarmıştır. 1960’tan bu yana Birleşik Krallık ve ABD ikilisi bahse konu üsleri ve birimleri “ev sahibi ülke” baskısı/kontrolü olmaksızın çok maksatlı olarak kullanmaktadır (Özkütük, 2024, ss. 16-17).

5.2. AB’nin Doğu Akdeniz Politikası

“AB Politikaları” gündeme geldiğinde, diğer 25 üyenin görüşlerinden çok daha etkin bir şekilde Fransa ve Almanya’nın politikalarının kastedildiğini öncelikle kabul etmek gerekmektedir (Aydın, 2023). Bu çerçevede AB’yi kompleks ile ilişki kurmaya zorlayan en önemli ortak sebepler, güvenlik kaygıları ve enerji esaslı ekonomik çıkarları olmuştur. AB, kompleksteki az gelişmişliği ve yoksulluğu güvenlikle ilişkilendirmiş, bu durumun güvenlik riski yarattığını ve AB’nin istikrarını olumsuz yönde etkilediğini değerlendirmiştir (Barnutz, 2010, s. 381, ss. 390-391; Cicioğlu ve Bayram, 2019, s. 338). Bu bağlamda Fransa’nın

önderliğinde, coğrafi kısıtlamaları aşarak AB'ye yönelen sığınmacı akınını ve terörü engellemek amacıyla Akdeniz ülkelerinin ekonomik yönden gelişmesini ve modernleşmesini desteklemek üzere kurumsal girişimler başlatılmıştır: Küresel Akdeniz Politikası (1972-1992), Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (*Barselona Süreci*) (1995-2006), Avrupa Komşuluk Politikası (2003-günümüz) ve Akdeniz İçin Birlik (*UfM- Union for the Mediterranean*) (2008-günümüz) (Kumar, 2003, s. 99; Orhan, 2018, s. 46; Örmeci, 2021, s. 183; Stivachtis, 2021, s. 419). Bahse konu girişimler “Orta Doğu/Doğu Akdeniz orijinli sorunların Avrupalıların sorunu olmaması” sebebiyle, belirlenen hedeflerine çok sınırlı seviyede ulaşabilmiştir. Bu başarısızlığın ana nedenleri analiz edildiğinde, tarihsel, sosyolojik, ulusal çıkar odaklı vb. hususlardan beslenen etkenler ile karşılaşmaktadır. Bu bağlamda Akdeniz'in Avrupa kıyası geri kalan Akdeniz kıyılarından tarihsel, kültürel, kimliksel ve sosyal açıdan ciddi farklılıklarla ayrılmaktadır ve Avrupa'nın sömürgeci geçmişi, sömürülen devletler tarafından unutulmamıştır. Benzer şekilde Avrupa'da ortaçağda Müslümanların yayılması ve Osmanlı'nın fetihleri de, Avrupa toplumlarının hafızalarında yer etmiştir. Devamında Avrupa'nın Batı medeniyetinin en önemli parçası olmasından kaynaklı olarak, AB'nin “Akdenizlilik” ve “Biz” duygusu yaratma gayretlerinin “samimiyetsiz” ve bu tür girişimlerin “Batı değerlerinin bölgeye ihracı” şeklinde görülmesine yol açmıştır (Bilgin, 2005, s. 121; Isaac, 2016, ss. 93-84). Sonuçta “söylem ve eylem farklılığı” AB'nin inanırlılığını ve güvenilirliğini çok büyük oranda yok ederek salt çıkar odaklı bir aktör olarak algılanmasını güçlendirmiş, asıl maksadın AB'nin ihtiyaçlarına veya kaygılarına yanıt vermek olduğu ve bu bağlamda hiyerarşik ve asimetrik bir ilişkinin yaratıldığı değerlendirilmiştir (Bauer, 2015, s. 30; Orhan, 2018, s. 50).

5.3. RF'nin Doğu Akdeniz Politikası

Rusya/SSCB/RF; çarlık, komünist rejim ve mevcut iktidar dönemlerinde, uzun vadeli güvenlik, jeopolitik ve ekonomik çıkar esaslı olarak Doğu Akdeniz coğrafyasına farklı seviyelerde ilgi göstermiştir (Surkov, 2023, s. 149). Rus bakış açısına göre Karadeniz ve Doğu Akdeniz bir bütün halindeki su kütesidir ve Karadeniz'den hareket eden bir geminin okyanuslara çıkış yolu yani Rus gücünün dünyaya yayılışı Doğu Akdeniz'den geçmek zorundadır (Goldstein ve Yuri, 2004, s. 30; Kim ve Blank, 2020, s. 66). Dolayısıyla Rus iktidarlarının birbirine devrettiği bu bakış açısı, Rusların bölgeye olan ilgisinin başat nedenlerinden biri olmuştur. Bu durumun devamı niteliğinde, özellikle kış mevsiminde coğrafyasının büyük oranda Rus deniz unsurlarının denize çıkışını kısıtlaması, Rusların tarihsel “sıcak denizlere inme” hedefini yaratmıştır. Bu çerçevede Karadeniz ve Doğu

Akdeniz, bahse konu sıcak denizlerden en önemlileri olarak görüldüğünden, RF açısından Kırım, Gürcistan, Ukrayna, Suriye, Libya'daki gelişmeler hayati önemde olmuştur.

Ayrıca Soğuk Savaş döneminde ve günümüzde, ABD liderliğinde Batı'nın SSCB/RF'yi çevreleyerek kıtada tutma hedefi, Rus iktidarlarının Karadeniz politikası ile Akdeniz politikasını bağlantılı hale getirmeye mecbur bırakmış ve bahse konu çevrelemeyi sınırlarının ötesinde karşılayarak yarmanın bir yolu olarak Doğu Akdeniz'de bir etki ve varlık alanı oluşturma refleksini doğurmuştur. Nitekim Akdeniz havzasında Rus askeri varlığının olduğu yegâne yer, Doğu Akdeniz'dir. Bununla birlikte 2024 sonunda Suriye'deki rejimin devrilmesinin ardından, Doğu Akdeniz'deki tek Rus askeri varlığının konuşlandığı Suriye'deki Tartus Deniz Üssü'nün ve Hmeymim Hava Üssü'nün geleceğine dair belirsizlik sürmektedir.

Günümüz Doğu Akdeniz'ini RF açısından öne çıkaran hususlardan bir diğeri de, doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde deniz yoluyla, boru hatlarıyla hidrokarbon ticaretinin bölgeden geçiş yapmak zorunda olmasıdır. RF, ekonomik çıkarları doğrultusunda kompleksi kısmen rakiplerine kapatabilmek hedefiyle ve bununla bağlantılı olarak söz konusu geçişlere müdahil olabilmek adına Doğu Akdeniz'de var olma ihtiyacı duymaktadır (Bryan ve Farid, 2022, s. 46, 48; Naumkin, 2023, s. 18; Doğu Akdeniz'den Basra'ya Krizler ve Düzen, 2019, ss. 23-24).

5.4. ÇHC'nin Doğu Akdeniz Politikası

Doğu Akdeniz coğrafyasında sömürgeci bir tarihi olmamasından dolayı, “egemenliğe saygı ve kazan-kazan ekonomik bağlar” politikasıyla ABD etkisini azaltarak yeni bir jeopolitik harita çizmeye çalışan ÇHC'nin komplekse olan ilgisi, ekonomik ve stratejik faktörler içeren hibrit bir yapıyı içermektedir. Bu hibrit yapı, ÇHC'nin Kuşak Yol Girişimi'nin (KYG) geniş çerçevesi içinde yer almaktadır (Dorraj, 2023, ss. 64-65; Habibi, 2021). 2010'lardan itibaren ÇHC'nin küresel bir aktör olma yönündeki hedefleri doğrultusunda dış politikasında yaşanan değişimler kapsamında kompleks jeopolitik olarak önem kazanmaya başlarken, ÇHC'nin de kompleksteki jeopolitik güç mücadelesine eskiye oranla daha fazla dâhil olduğu görülmektedir (Dizdaroğlu, 2023, ss. 8-9).

6. BGK Olarak Doğu Akdeniz

Doğu Akdeniz bölgesinin; coğrafi özelliklerini, denizin merkezde yer almasını, Osmanlı yönetimi altındaki ortak tarihini ve son dönemde tüm politik hususları etkileyen enerji temelli gelişmeleri ile Doğu Akdeniz'in çağdaş uluslararası siyasetteki en ilginç, endişe verici ve

tehlikeli olaylardan bazılarını yaşıyor olması göz önünde bulundurulduğunda, bölgeyi etkileyen güvenlik sorunları karşısında uzmanlar ve siyasi karar alıcılar, Doğu Akdeniz'in bölgesel güvenlik çalışmaları açısından bir BGK olması gerektiği konusunu tartışma ihtiyacı hissetmektedir. Çünkü uluslararası alt sistemler olan BGK'ların kendi yapıları ve etkileşim kalıpları olduğu şeklinde düşünmek, bölgesel güvenlik kalıplarındaki değişiklikleri tanımlamak ve değerlendirmek için kullanışlı bir ölçü sağlamaktadır. Doğu Akdeniz'i yeni bir formatta anlamak, ortak bölgesel güvenlik sorunlarına ve daha da önemlisi bölgesel iş birliğini ve istikrarı artırmaya yönelik eylemler ve girişimler konusunda artan bir farkındalığa yol açabilecektir (Stivachtis, 2019, ss. 57-58; 2018, s. 7; Tziampiris, 2019, s. 24; Akbayır ve Savaş, 2021, s. 232; Rubin ve Eiran, 2019, s. 981). Daha farklı bir söylemle doğru tanımlanmış bir bölgenin, hangi sorunların göz ardı edilmesi gerektiğini ve hangi sorunlara odaklanılması gerektiğini belirlemeye yardımcı olabileceğini ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda müteakip paragraflarda, komplekse ilişkin üç seviyeli analizdeki bulgular içerisinde BGK olma kriterleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

“Coğrafi yakınlık” kriteri, en yakındaki devletten en yüksek seviyede tehdit algılanacağı kabulüne dayanmaktadır. Nitekim kompleks devletlerinin/aktörünün, yüksek seviyede tehdidi büyük bir oranda ortak sınırı paylaştığı komşu devletten/aktörden ve/veya komşusundaki devlet dışı yapı/yapılardan algıladığı tespit edilmiştir. Bahse konu algı ve sonrasında oluşabilen fiili çatışma durumları, sınır komşuları olan devletler/aktör bazında gruplandırıldığında üç grup meydana gelmektedir. Birincisi Filistin-İsrail sorunu esaslı olarak, İsrail karşısında Suriye, Lübnan, Filistin grubudur. İkincisi bölgedeki iç savaşlardan kaynaklı Suriye ile Türkiye, İsrail ve Libya ile Mısır grubudur. Sonuncusu ise, aralarındaki Ege Denizi, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz esaslı sorunlar sebebiyle Türkiye-KKTC ile Yunanistan-GKRY grubudur.

Bu kriter kapsamında İsrail ile bölge dışından bir aktör olan İran arasındaki durum, kriterin özünü anlamak adına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Son süreçte İsrail'e yönelik tehdidin büyük bir kısmının kaynağı İran olmakla birlikte, İran'ın bölge dışında olması yani coğrafi uzaklığı sebebiyle doğrudan tehdit seviyesi nispeten düşük, coğrafi olarak yakındaki İran güdümlü terör örgütlerinin yarattığı tehdit seviyesi ise daha yüksektir. Nitekim 13 Nisan ve 1 Ekim 2024 tarihlerinde İran, toplamda yaklaşık 500 füze ve insansız hava aracıyla İsrail'e saldırılar düzenlemiş, ancak ciddi seviyede bir hasar verememiştir. Özetle, öncelikle mevki-mesafe itibarıyla havadan sonuç alabilen bir saldırı yapması gerçekçi görünmeyen ve karadan ve/veya denizden kayda değer bir askeri güç aktarım imkân-kabiliyeti bulunmayan,

coğrafi olarak uzak mesafedeki İran'ın, İsrail için doğrudan ve önemli derecede klasik askeri bir tehdit olmadığını ve İsrail'in en yüksek seviyede tehdidi yakın coğrafyadan algıladığını ifade etmek mümkündür.

“Sınır” kriteri çerçevesinde farklı seviyelerde doğrudan veya dolaylı olarak bölgesel seviyedeki güvenlik sorunlarına müdahil olan ve/veya etkilenen devletler/aktör baz alındığında, Filistin-İsrail sorununun; İsrail, Filistin, Lübnan, Suriye, Ürdün, Mısır ve Türkiye'yi, Suriye İç Savaşının; Suriye, Türkiye, Lübnan, İsrail ve Ürdün'ü, Libya İç Savaşının; Libya, Mısır, Türkiye ve Yunanistan'ı, su paylaşım sorunlarının; Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Ürdün ve Mısır'ı, Kıbrıs sorununun; Türkiye, KKTC, Yunanistan ve GKRY'yi, DYAS ve kamplaşma sorununun; Türkiye, KKTC, Yunanistan, GKRY, İsrail, Lübnan, Mısır, Filistin ve Libya'yı kapsayacak şekilde sınırlar çizdiği görülmektedir. Bahse konu sanal sınırların topluca sergilendiği bir harita göz önüne getirildiğinde, Doğu Akdeniz'in BGK olarak sınırlarının bahse konu sorunlardan oluştuğunu, dolayısıyla diğer BGK'lardan ayrıldığını görmek mümkün olacaktır.

“Dostluk-düşmanlık” kriteri; bir ucunun dostluk diğer ucunun düşmanlık olduğu düz bir çizgi üzerine sanal olarak konumlandırıldığında, dostluktan düşmanlığa doğru ara noktalar olarak; “uzun soluklu dostluk, uzun soluklu iş birliği, dönemsel iş birliği, kayıtsızlık/tarafsızlık, dönemsel rekabet, uzun soluklu rekabet ve uzun soluklu düşmanlık” şeklinde bir spektrum ortaya çıkmaktadır.

Komplekse ilişkin bahse konu spektrumun “dostluk” tarafında; Yunanistan ile GKRY, Türkiye ile KKTC, Suriye ile Mısır arasında uzun soluklu bir dostluktan, toplumların kabulünden daha çok devlet politikaları ile uyumlu olarak İsrail ile Mısır ve Ürdün arasında uzun soluklu bir iş birliğinden bahsetmek mümkündür. Belirli bir dönemdeki karşılıklı çıkarların örtüşmesinin sonucu olarak geliştirilen geçici ilişkiler kapsamında; DYAS ve kamplaşma sürecinde Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır arasında, Libya İç Savaşı sürecinde bir tarafta Yunanistan, Mısır ve Libya (Libya Ulusal Ordusu (*LUO*)), diğer tarafta Türkiye ile Libya (*UMH*) arasında, Suriye İç Savaşı sürecinde Suriye ile Lübnan (*Hizbullah*) arasında, Filistin-İsrail sorunu çerçevesinde Türkiye ile Filistin arasında bir iş birliği ortamı oluşmuştur.

“Düşmanlık” tarafında ise tarihsel gelişmeler temelli algıya bağlı olarak toplumların büyük çoğunluğu tarafından onaylanması sebebiyle, Yunanistan-GKRY ile Türkiye-KKTC ikilileri arasında, İsrail ile Suriye, Filistin ve Lübnan (*Hizbullah*) arasında uzun soluklu bir düşmanlığın olduğu görülmektedir. Uzun soluklu rekabet kapsamında, Mısır ile Filistin (*Hamas*) arasındaki ilişki toplumların algısından daha çok devlet davranışının öne çıktığı ve

zaman içerisinde değişme olasılığı yüksek olan bir durumu sergilemektedir. Suriye İç Savaşı sürecinde ve su paylaşım sorunu çerçevesinde Türkiye ile Suriye arasında, Doğu Akdeniz'deki DYAS ve kamplaşma sürecinde Türkiye ile İsrail ve Mısır arasında dönemsel bir rekabetin varlığını ifade etmek mümkündür.

“Güvenlik sektörleri” kriteri kapsamında, ilk olarak askeri sektör çerçevesinde; iç savaşların yaşandığı Suriye ve Libya'da, İsrail'in askeri müdahalelerinin, şiddetinin olduğu Filistin, Suriye, Lübnan'da, yine değişik zamanlarda İran'ın hava saldırılarının, Hizbullah ve Hamas terör örgütlerinin saldırılarının olduğu İsrail'de, PKK-PYD/YPG terör örgütlerine yönelik Türkiye'nin yaptığı mücadele kapsamında komplekste güvenlik sorunları mevcuttur. Yunanistan'ın ve GKRY'nin Türkiye-KKTC karşıtı politikaları da askeri sektördeki potansiyel güvenlik sorunları olarak görülebilir.

Siyasi ve toplumsal sektör penceresinden komplekse bakıldığında; öncelikle sömürge dönemlerinin olumsuz mirasına sahip olan ve Arap-Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu devletlerde yaşanan sosyopolitik uyumsuzluk, laikliğin yerleştirilememesi temelli uluslaşamama, demokratik kültüre ve demokrasiye ilişkin eksiklikler/zafiyetler, etnik/dinî /mezhepsel/mezhep içi ayrışma ve bununla bağlantılı olarak köktendinci devlet dışı yapıların/örgütlerin gün yüzüne çıkması/türemesi, hukuksal eksiklikler, eğitim sığılığı, göç/sığınmacı hareketliliği, nüfus artış hızı ve “başarısız devlet” durumu bölgenin günümüzdeki başat zayıflıklarını oluşturmaktadır. Bahse konu bölge devletleri haricinde Türkiye, KKTC ve İsrail'in ise genel olarak sosyopolitik uyumsuzluk esaslı zayıflıkları mevcuttur.

Sektörler arası doğal taşma etkisiyle, bahse konu sektörlerde yerel seviyede ortaya çıkan bir tehdidin, komşu bir devletteki/aktördeki aynı ve/veya farklı bir sektördeki tehdidi tetikleme sebebiyle oluşacak huzursuzluğun/sürtüşmenin/çatışmanın, bölgesel seviyede yayılması mümkündür. Örneğin Lübnan'daki başarısız devlet durumunun artarak sürmesi durumunda veya İsrail'in Lübnan'ın öncelikle güneyini işgal etmesi durumunda, Lübnan kaynaklı yeni bir sığınmacı hareketliliğinin oluşması mümkündür. Bunun komşu devletlere sirayet etmesi, bazı devletlerde var olan sığınmacı esaslı olumsuzlukları derinleştireceği gibi diğer bazı devletlerin/aktörün de benzer olumsuzlukları yaşamasına, dolayısıyla bölgesel seviyede huzursuzluğun ve devamında çatışmaların meydana gelmesine yol açabileceğini ifade etmek mümkündür.

Ekonomik sektördeki veriler, kompleks devletleri/aktörü arasında “orta seviyede” bir ekonomik bağımlılığın varlığını işaret etmektedir. Birçok faktörün birleşiminin bir sonucu

olarak, kısmen İsrail haricindeki devletlerin/aktörün kalıcı olarak farklı seviyelerde genel ekonomik zafiyetlere (*gelir dağılımı adaletsizliği, üretim düşüklüğü, işsizlik vb.*) sahip olduğu görülmektedir. Bu durum doğal olarak iç cephede kırılabilirliği artırırken, aynı zamanda öncelikle küresel güçlere bağımlılık ve devamında bahse konu güçlerin bölgeye müdahale etme yolunu açmakta, ulusal güvenlikler ipotek altına girmektedir. Ayrıca DYAS'ı ve kamplaşma sorununu, ekonomik güvenlik ile bağlantısı açısından da değerlendirmek gerekmektedir. Bu da ekonomik sektörün en fazla etkileme ve etkilenme durumuna ilişkin en güncel ve somut bir örneği oluşturmaktadır.

Çevresel sektör kapsamında; gündemde öne çıkan güvenlik sorunları sebebiyle arka planda kalan, dünyanın ortak sorunu olan iklim değişikliğinin ve bağlantılı olarak kuraklığın olumsuzlukları dikkate alındığında ileriki dönemde ciddi bir güvenlik sorunu olma potansiyeline sahip su paylaşım sorunu, kompleksteki en önemli ve öncelikli çevresel tehdit durumundadır.

Sektörler arası doğal taşma etkisine benzer bir şekilde, Mısır'ın yaşadığı su paylaşım sorununun kompleks devletleri ile yaşanmaması, kompleksin güvenlik sorunları arasında yer almasına engel olmayabilecektir. Çünkü nüfusunun çok büyük bir bölümü Nil Nehri etrafında yaşayan Mısır'a Nil Nehri'nden gelen suyun azalması tarımsal üretimi ve su ihtiyacını olumsuz etkileyeceğinden, kompleksin diğer devletlerine/aktörüne doğru Mısır kaynaklı bir sığınmacı hareketinin olması muhtemeldir. Ayrıca DYAS kapsamındaki çevre kirliliğinin henüz gündeme gelmemekle birlikte, Ürdün hariç diğer bölge devletlerinin/aktörünün kıyıdaşı olduğu Doğu Akdeniz'de zaman içerisinde artması sebebiyle, kompleksteki güvenlik sorunlarına ilave olabileceğini de ifade etmek mümkündür.

“Güvenlikleştirme” kriteri çerçevesinde, devletlerin çoğu coğrafi açıdan yakın mesafedeki devletlerle iş birliği veya çatışma ilişkilerini önceliklendirdiği noktasından hareketle, komplekste genellikle yakın mesafedeki aktörler ve konular güvenlikleştirilmektedir. Komplekste gerçekleşen güncel birkaç güvenlikleştirme örneği kapsamında; Türkiye karşıtı kampın üyelerinin kendi aralarında ve AB ile yaptıkları çeşitli enerji anlaşmaları, Türkiye'nin enerji merkezi/köprüsü olma pozisyonunu sürdürmeye odaklı enerji politikasını tehdit eder hâle gelmiştir. Kompleksteki diğer gelişmelerin de Türkiye'nin haklarına ve gücüne varoluşsal bir tehdit oluşturduğu düşüncesi, Türkiye'nin olağanüstü tedbirler almasını meşrulaştıracak güvenlikleştirme girişimini başlatmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine kamp üyeleri de daha önceden başlattıkları güvenlikleştirme eylemlerine hız vermiştir.

Benzer şekilde Lübnan ve özellikle Hizbullah, İsrail ile aralarındaki deniz sınırlarının belirlenmesi konusunda argümanlarını artırmış ve ülkenin doğal kaynaklarını savunacaklarını belirtirken, İsrail ise ulusal çıkarlarını her durum ve şekilde koruyacağını belirtmiştir. İsrail'in tepkisi, enerjiyle ilgili konuların askeri sektörde kolayca güvenlikleştirilebileceğinin bir göstergesi olmuştur. Aynı zamanda kompleksteki son dönem silahlanma yarışı kamplaşmayla birlikte ele alındığında, bölgesel seviyede bir güvenlik ikilemi yaratmaktadır. Söz konusu güvenlik ikilemi ve ortaya çıkan silahlanma yarışı, ekonominin enerji sektöründe gerçekleşen güvenlikleştirme süreçlerinin taraflar arasındaki düşmanlığı artırarak, askeri sektöre sıçradığının göstergesi olmaktadır. Ayrıca tekil bir gelişme sürecinde; ekonomik sektör, güvenlikleştirme/güvenlik ikilemi, dostluk-düşmanlık ve askeri sektör kriterlerinin iç içe geçmişliğini, ayrılmazlığını da tespit etmek mümkündür.

“Kutupluluk” kriteri kapsamında, kompleksteki bölgesel güç/güçleri belirlemeden önce kompleks devletlerinin bir güç sıralamasına tabi tutulması gerekmektedir. Bahse konu sıralama sonucunda “güçlü devlet” dolayısıyla “bölgesel güç adayı” olarak nitelendirilebilecek devletler; Türkiye, İsrail, Mısır ve Yunanistan olmaktadır. Bölgede hangi devlet/devletlerin “bölgesel güç” olarak nitelenebileceğine ilişkin net ve kesin bir sonuca varmak mümkün değildir (Mylonas ve Ahram, 2019, s. 40). Çünkü aranan özellikler ile mevcudun karşılaştırılması sonucunda, aday hiçbir devletin tüm nitelikleri tam anlamıyla karşılayamadığı, değişik oranlarda kısmen karşıladığı görülmektedir.

İsrail; sahip olduğu nükleer yeteneği, konvansiyonel askeri gücü ve güçlü ekonomisi bakımından, klasik güç sıralamasında bölgenin en güçlü devletidir. Sosyopolitik uyum açısından bir zorluk yaşamakla birlikte çevresinden algıladığı tehdidin “yapıştırıcı” özelliği sayesinde nispeten güçlü bir devlet görüntüsü sergilediğini ifade etmek mümkündür. Ancak bölgesel gücün sahip olması gereken temel özelliklerin çatısı olarak nitelenebilecek “kompleks devletleri tarafından kabul görme” konusunda başarısız olması sebebiyle, “bölgesel güç” yerine “bölgesel güç olmaya en yakın devlet” sıfatını taşıyabileceği değerlendirilmektedir (Beck, 2010, s. 136).

“Küresel güç etkisi” kriteri bağlamında, nüfus çoğunluğu Arap ve Müslüman olan devletlerde Osmanlı sonrası ve bağımsızlık yılları arasında dönemin küresel güçleri Birleşik Krallık ile Fransa ve İtalya tarafından sömürge yapıları kurulduğu, bahse konu güçlerin çıkarlarına göre şekillendirilen bu yapıların söz konusu devletlerin günümüzde karşılaştığı birçok güvenlik sorununun arka planında yer aldığını ifade etmek mümkündür. Yunanistan ve İsrail'in sömürge geçmişi olmamakla birlikte kuruluşlarının küresel güçlerin kontrolünde

olması sebebiyle özellikle Batılı küresel güçlerin buralara nüfuz ettiği tarihsel bir gerçekliktir. Türkiye ise bağımsızlık savaşı yaparak kurulması sebebiyle bir süre küresel güçlerin etkin olarak nüfuz edemediği bir devlet olmuş, ancak Soğuk Savaşın başlangıcından itibaren bu durum sona ermiştir.

Dostluk-düşmanlık kriterinde olduğu gibi küresel güçler ile kompleks devletleri/aktörü arasında da bir ilişki spektrumu oluşturmak mümkündür. Bu çerçevede, uzun soluklu dostluğun İsrail ve Ürdün ile ABD ve Birleşik Krallık, Suriye ile SSCB/RF arasında yaşandığı, bu noktadan hareketle İsrail ile Suriye arasındaki uzun soluklu düşmanlığın arka fonunda küresel güç rekabetinin de bulunduğunu ifade etmek mümkündür. (*Suriye’de rejimin devrilmesinden sonraki süreç belirsizliğini korumaktadır.*) Uzun soluklu iş birliğinin, yine İsrail ile genelde ABD politikalarına paralel politikalar yürüten AB arasında olduğu ve dolayısıyla komplekste sadece İsrail’in sürekli olarak Batı’nın korumasından ve desteğinden yararlandığı görülmektedir. Bu durumun haricinde, zayıflığına ve dış politika mantığına bağlı olarak tüm küresel güçlerle dönemsel iş birliği içinde olan GKRY dışında diğer devletlerin, birçok faktöre bağlı olarak küresel güçlerle dönemsel iş birliği veya rekabet halinde olduğu görülmektedir.

“Güvenlik bağımlılığı” kriteri bağlamında, kompleksteki güvenlik sorunlarının temelini genel hatlarıyla; sınır sorunları, ideolojik rekabet, güç ve statü elde etme mücadelesi, etnik ve kültürel parçalanmışlık, radikal örgütlenmeler, doğal gaz ve su gibi doğal kaynaklar ile dinî konular üzerindeki görüş ayrılıklarının oluşturduğu görülmektedir.

Güvenlik bağımlılığı kriterine ilişkin DYAS üzerinden güncel birkaç örnek vermek mümkündür. Genel bir “sebe-sonuç döngüsü” oluşturacak şekilde; KKTC’nin tanınmaması, buna karşılık GKRY’nin Ada’nın tek temsilcisi olarak genel kabul görmesi, devamında GKRY’nin yaptığı MEB sınırlandırma anlaşmalarına ABD, Birleşik Krallık ve AB’nin verdiği açık destekten güç alarak keşfedilen rezervleri bir an önce ekonomik değere dönüştürebilmek için doğal gaz gelirlerinden Kıbrıs Türklerine de pay verilebileceği tezini savunması, DYAS kapsamında bir süreçtir. Ancak bir anlaşma olmadan bu tezin hayata geçirilmesinin mümkün olmayışı, anlaşma yapılabilmesinin Kıbrıs sorununun çözümüne bağlı olması ve bu durumun da Ege Denizi sorunları ile birlikte çözülmesi gereken bir husus olması, tüm bu çözüm aşamalarının hayata geçirilmesinin olanaksızlığını gören GKRY’nin kısa yol olarak Türkiye’nin AB’ye katılımını engelleme tehdidinde bulunması ise bahse konu süreçten beslenen bir durum olmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye-KKTC ikilisi ile Yunanistan-GKRY

ikilisi ve küresel güçler arasında güçlü bir güvenlik bağımlılığının meydana geldiğini ifade etmek mümkündür.

DYAS kapsamında bir diğer örnek olarak, çıkarılacak doğal gazın Avrupa'ya transferi çerçevesinde halihazırda dondurulan Eastmed Projesinden daha avantajlı olan, doğal gazın Kıbrıs üzerinden veya doğrudan Türkiye'ye deniz altından boru hattıyla taşınması projesine karşı, Yunanistan-GKRY ikilisi başta olmak üzere İsrail ve Mısır ile Batılı küresel güçlerin Türkiye'yi saf dışı bırakarak Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından hiçbir şekilde pay aldirmamaya yönelik tutumları mevcuttur. Bu tutum aşılsa dahi Kıbrıs sorunun oluşturduğu engeller, boru hattının her açıdan sorunlu Lübnan ve Suriye deniz yetki alanlarından geçme zorunluluğu sebepleriyle proje gerçekleştirilememektedir. Nitekim sabit altyapı bileşenleri nedeniyle doğal gaz sektörü, devletler arasındaki siyasi ilişkilere son derece duyarlıdır ve doğal gaz geliştirme politikaları, içine gömüldükleri güvenlik bağlamından ve bağımlılığından güçlü bir şekilde etkilenmektedir (Stivachtis, 2019, s. 56; Özdemir ve Barış Hasan, 2018, s. 411).

Sonuç

Doğu Akdeniz bölgesinde her tür aktörün çıkarını artırma mücadelesi çerçevesinde; tarihi düşmanlıklar ve emeller, siyasi altyapı yetersizliği, dinsel/mezhepsel ve/veya etnik kökenli anlaşmazlıklar, ulus devlet yapılanmasının eksikliği, demokrasi zafiyetleri, kalıcı ekonomik yetersizlikler, sosyopolitik uyum zayıflığı vb. geçmişten günümüze uzanan olumsuzlukların varlığından beslenen çatışmalar ve ayrışma ile yeni ittifakların sahnelendiği, son derece karmaşık, belirsiz, istikrarsız ve bunların toplamı olarak yoğun bir güvensizlik ve devamında savunma refleksi içeren bir gerçeklik yaşanmaktadır.

Bu karmaşıklığı anlamlandırmak adına, “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi açısından Doğu Akdeniz'in güvenlik sorunları ve bu sorunların birbirleri ile ilişkilerinin özellikleri nelerdir?” sorusuna kabul edilebilir bir yanıt bulabilmek makalenin çıkış noktası olmuştur. Sorunun içinde yer alan BGKT; farklı teorileri içermesinden, güvenlik algılamalarına geniş bir perspektiften ve bölgesel seviyeden bakmasından ötürü tercih edilmiştir. BGKT'ye göre; farklı güvenlik sorunları, güvenlik bağımlılığı ve özellikleri olan bölgelerin toplamı dünyayı teşkil etmektedir. Bu çerçevede teorinin temel mantığı, güvenlik ilişkilerine yön veren en etkili kriterler olan coğrafi yakınlık ve güvenlik bağımlılığı üzerine oturtulmuş ve bu duruma istinaden teorinin ana çıktısı BGK olmuştur.

“Doğu Akdeniz bölgesi BGK olarak değerlendirildiğinde daha iyi açıklanabilir.” argümanını kanıtlamayı hedefleyen makalenin çatısını, güvenlik kavramının dinamiklik

özelliğinin bir sonucu olarak BGK'lerin dönüşümü bağlamında, BGKT bünyesinde halihazırda var olmayan ve çok büyük oranda Orta Doğu ve Avrupa BGK'ları içinde yer alan "Doğu Akdeniz BGK"nın oluşma durumunun incelenmesi oluşturmuştur. Bu çatının altındaki yapı ise, komplekse ilişkin yerel, bölgesel ve küresel seviyedeki analizler ile oluşturulan çerçevenin içerisinde, BGK olma kriterleri olan; coğrafi yakınlık, sınır, dostluk-düşmanlık, güvenlik sektörleri, güvenlikleştirme, kutupluluk, küresel güç etkisi ve güvenlik bağımlılığı kriterlerinin tespitinden oluşmuştur.

Nitekim "BGK Olarak Doğu Akdeniz" başlığı altında, analizlerden oluşan çerçeve içerisinde BGK olma kriterleri somut olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Levant alt kompleksi üyesi Ürdün hariç olmak üzere "Doğu Akdeniz'e kıyıdaşlık" dolayısıyla coğrafi yakınlık esasını üzerinde inşa edilen Doğu Akdeniz kompleksi devletleri/aktörü arasındaki büyük bir bölümü olumsuz olan, tüm kriterlerdeki temel noktaları bir araya getiren güçlü güvenlik bağımlılığının, kompleks dışındaki devletler ile olandan daha yoğun olduğu görülmüştür. Devamında BGK oluşumunda temel teşkil eden kriterlerin çok büyük oranda karşılanıyor olması ve bahse konu güvenlik bağımlılığının varlığı sebepleriyle, kendine özgü güvenlik endişelerini ve sorunlarını barındıran Doğu Akdeniz kompleksinin, Orta Doğu ve Avrupa arasında bir tür sınır olarak işlev gören bir BGK olduğu, böylece Doğu Akdeniz kompleksindeki gelişmelerin daha doğru ve sağlıklı bir şekilde açıklanabileceği, kompleksin geleceğine ilişkin tahminlerin, değerlendirmelerin daha gerçekçi bir yaklaşımla ele alınabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

EXTENDED SUMMARY

Within the framework of each actor's struggle to maximize their interests in the Eastern Mediterranean region, a complex, uncertain, and unstable reality, marked by intense insecurity and a consequent defensive reflex, has emerged. This reality is shaped by persistent conflicts and fragmentation, as well as the formation of new alliances, all of which are fueled by long-standing negative factors such as historical hostilities and ambitions, inadequate political infrastructure, religious/sectarian and/or ethnic disputes, the absence of fully developed nation-state structures, democratic deficiencies, chronic economic shortcomings, and weak sociopolitical cohesion.

In an effort to make sense of this complexity, the starting point of the article has been to seek an acceptable answer to the question: "What are the security issues of the Eastern Mediterranean from the perspective of Regional Security Complex Theory, and what are the characteristics of their interrelations?". The Regional Security Complex Theory (RSCT)

mentioned in the question has been preferred due to its inclusion of various theories, its broad perspective on security perceptions, and its focus on the regional level. According to RSCT, the world is composed of regions with different security issues, characterized by security interdependence and distinct features. The core logic of the theory is built upon geographical proximity (the belief/perception that threats primarily emerge from the immediate surroundings) and security interdependence (the entirety of security relations), which are the most influential criteria shaping security dynamics. Accordingly, the main outcome of the theory is the Regional Security Complex (RSC).

The structure of the article, aiming to prove the argument that “the Eastern Mediterranean region can be better explained when considered as an RSC,” is built upon examining the formation of the “Eastern Mediterranean RSC” which does not yet formally exist within RSCT. This analysis is conducted in the context of the transformation of RSCs, which is a result of the dynamic nature of the security concept. The structure beneath this framework is built upon identifying the criteria for being an RSC-including geographical proximity, boundaries, amity-enmity dynamics, security sectors, securitization, polarity, global power influence, and security interdependence-within an analytical framework shaped by local, regional, and global assessments of the complex.

Under the heading “Transformation” the study first examines the post-2000 transformation processes of the European and Middle Eastern RSCs, in which the Eastern Mediterranean complex is geographically situated, as well as the insulator state, Turkey. Following this analysis, the states/actors that constitute the Eastern Mediterranean RSC have been identified: Greece, Türkiye, the Turkish Republic of Northern Cyprus, the Greek Cypriot Administration (as an actor), Syria, Lebanon, Israel, Palestine, Jordan, Egypt, and Libya. In the “Local Level Analysis”, the key vulnerabilities of the complex’s states/actors, which have the potential to create security issues both domestically and across the complex, have been identified at the sectoral level-including military, political, societal, economic, and environmental dimensions. In the “Regional Level Analysis” the chronic and current security issues between states have been examined. In this context, the “Palestine-Israel Conflict,” “Syrian and Libyan Civil Wars,” “Water Sharing Issues,” “Cyprus Issue,” “Maritime Boundary Disputes,” and the related “Polarization Issue” have been examined. In the “Global Level Analysis” the policies and impacts of global Powers-USA, UK, EU, RF and PRC-on the complex have been examined.

Finally, under the heading “Eastern Mediterranean as an RSC” within the framework of the analyses, the criteria for being an RSC have been concretely identified. Given that these criteria are largely met and the presence of a strong security interdependence, most of which is negative, that brings together the issues across all criteria, it has been concluded that the Eastern Mediterranean complex, which holds its own unique security concerns and issues, functions as an RSC acting as a kind of boundary between the Middle East and Europe.

KAYNAKÇA

- Ahmadian, H. (2019). Societal (In)Security in the Middle East: Radicalism as a Reaction? Bettina Koch and Yannis Stivachtis (Ed), Regional Security in the Middle East: Sectors, Variables and Issues: 24-45. Bristol: E-International Relations Publishing.
- Akbayır, M. ve Savaş, C. (2021). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kuramı'nda Yalıtıcı Kavramı: Doğu Akdeniz ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Akdeniz İİBF Dergisi, 21(2), 226-244. <https://doi.org/10.25294/auibfd.882382>
- Akengin, H. ve Yaşar, A. (2018). Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri. Süleyman Demirel Üni. Sosyal Bil. Ens. Dergisi, 3(32), 25-57.
- Altunkaya, A. (2022). "İsrail Nereye Gidiyor?" Fikirturu, Erişim: 10.02.2024 <https://fikirturu.com/jeo-politik/israil-nereye-gidiyor/>
- Aron, R. (2017). Peace and War: A Theory of International Relations. 3. ed. New York and London: Routledge.
- Atlıoğlu, Y. (2006). "Orta Doğu'da Devlet Kavramı ve Otoriterlik". Erişim: 18.01.2024 <https://yasinatlioglu.wordpress.com/category/orta-dogu/>
- Aydın, K. (2018). "Analiz-I Doğu Akdeniz'de enerji düğümü". SolHaber, Erişim: 24.10.2023 <https://haber.sol.org.tr/turkiye/analiz-i-dogu-akdenizde-enerji-dugumu-251524>
- Aydın, Y. (2023). "Almanya-Fransa: Hangisi AB'nin lideri olacak?" Fikirturu, Erişim: 06.05.2024 <https://fikirturu.com/jeo-politika/almanya-fransa-hangisi-abnin-lideri-olacak/>
- Axt, H. (2022). Conflicts and Global Powers in the Eastern Mediterranean. An Introduction. Comparative Southeast European Studies, 70(3), 393-414. <https://doi.org/10.1515/soeu-2022-0052>
- Babüroğlu, N. (2023). "Gelecek kuşaklara devredilecek stratejik sorunlar." YeniÇağ, Erişim: 22.04.2024 <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/gelecek-kusaklara-devredilecek-stratejik-sorunlar-661117h.htm>
- Bar'el, Z. (2022). "The Middle East's Next Conflict Is Likely Lurking in the Water." Haaretz, Erişim: 05.10.2023 <https://www.Haaretz.com/İsrel-news/2022-05-20/The-Middle-East's-Next-Conflict-Is-Likely-Lurking-in-the-Water>
- Barnutz, S. (2010). The EU's Logic of Security: Politics Through Institutionalised Discourses. European Security, 19(3), 377-394. <http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2010.528397>

- Bauer, P. (2015). "The European Mediterranean Policy after the Arab Spring: Beyond Values and Interests". *Middle East Critique*, 24(1), 27-40. <https://doi.org/10.1080/19436149.2014.998922>
- Beck, M. (2010). *Israel: Regional Politics in a Highly Fragmented Region*. Daniel Flemes (ed). *Regional Leadership in the Global System: Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers*, 127-151. Surrey: Ashgate Publishing.
- Bilgin, P. (2005). *Regional Security in the Middle East*. New York: Routledge Curzon.
- Bölükoğlu, İ. (2021). Tarihsel Süreç ve Bölgesel Jeopolitik Işığında İsrail'in Doğu Akdeniz Politikası. Abdullah Aydın ve Murad Duzcu (Ed.), *Doğu Akdeniz'de Yeni Güç Mücadelesi; Enerji, Güvenlik ve Diplomasi*, 166-185. 2.bs. İstanbul: Çizgi Kitabevi
- Bryan, D. and Farid, M. (2022). Analyzing The Presence of Russia in the Eastern Mediterranean Sea. *AEGIS*, 6(1), 45-59. <http://dx.doi.org/10.33021/aegis.v6i1.3471>
- Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Sussex: Wheatsheaf Books.
- Buzan, B. (2003). Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World. Fredrik Söderbaum and Timothy M. Shaw (Ed.), *Theories of New Regionalism*, 140-159. New York: Palgrave Mcmillan.
- Buzan, B. and Waever, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. New York: Cambridge University Press.
- Buzan, B. and Waever, O. (2009). Macrosecuritisation and security constellations: reconsidering scale in securitisation theory. *Review of International Studies*, 35(2), 253-276. <https://doi.org/10.1017/S0260210509008511>
- Buzan, B., Waever, O. and De Wilde, Jaap. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Cicioğlu, F. ve Bayram Y. (2019). Avrupa Birliği'nin Değerleri Çerçevesinde Ortadoğu Politikasını Anlamlandırmak: Mısır, Suriye ve Irak Örneği. *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*. 7(2), 327-360. <https://doi.org/10.14782/ipsus.623227>
- Csicsmann, L. and Rózsa, E. (2022). An Ancient Regional Security Complex on the Rise: The Nile Water Controversy from the Perspective of Egypt. *ARABIST*, 44(3), 17-30. <https://doi.org/10.58513/ARABIST.2022.44.3>

- Çeçen, A. (2018). “Türkiye’nin Bölgesel Güvenliği”. Anka Enstitüsü, Erişim: 20.01.2024
<http://ankaenstitusu.com/turkiyenin-bolgesel-guvenligi/>
- Çelikpala, M. (2019). “Güvenlik İkilemi.” Güvenlik Portalı, Erişim: 28.03.2025
https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/12/GuvenlikIkilemi_MitatCelikpala_v.1.pdf
- Çitçi, M. (2022). “Tarihten Günümüze İngiltere’nin Ortadoğu Politikası.” Stratejik Ortak, Erişim: 25.04.2024 <https://stratejikortak.com/2022/05/34326.html>
- Demir, İ. (2020). Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler. *Adalet Dergisi*, 2(65), 27-50.
- Demmers, J. (2012). *Theories of Violent Conflict: An Introduction*. London and New York: Routledge.
- Dizdaroğlu, C. (2023). Jeopolitik Güç Mücadelesi: Çin’in Doğu Akdeniz’deki Varlığı. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 1-22. <https://doi.org/10.59114/dasad.1201310>
- Doğu Akdeniz’den Basra’ya Krizler ve Düzen (2019). Yılmaz Çolak, Mehmet Şahin, Buğra Sarı ve Murat Tinas (Ed.). Ankara: Polis Akademisi Yayınları 69.
- Doğu Akdeniz’de Yükselen Gerilim: Siyasi, Askeri ve Ekonomik Açından Yapılması Gerekenler (2019). Ankara: SDE.
- Dorraj, M. (2023). The Belt and Road Initiative and China’s Expanding Ties with West Asia and North Africa. Yahia H. Zoubir (Ed.), *Routledge Companion To China And The Middle East And North Africa*, 64-79. London and New York: Routledge:
- Durusoy, S. ve Şamiloğlu, Ö. (2012). AB’nin Zayıf Ekonomik Halkası Yunanistan’ın Ekonomik Krizi Dinecek mi? *Alternatif Politika*, 4(1), 84-128.
- Edelman, E. and Ruhe, J. (2021). “America should re-envision the Eastern Med as a multi-theater power-projection platform.” *Defense News*, Erişim: 22.04.2024
<https://www.defensenews.com/opinion/commentary/2021/11/20/american-should-re-envision-the-eastern-med-as-a-multi-theater-power-projection-platform/>
- Ekici, T. (2019). *The Political and Economic History of North Cyprus*. Switzerland: Palgrave.
- Erdem, D. F. ve Erdem, Ç. (2013). Ortadoğu’da Otoriter Rejimler: Ortadoğu Arap Toplumları’nın Tarihsel, Siyasal ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinden Bir Değerlendirme. *Akademik Ortadoğu Dergisi*. 7(14), 213-241.

- Erişti, S. D. B. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Adile Aşkı Kurt (ed.), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 1-18. Eskişehir: Anadolu Üni. Yayını No: 2750.
- Erkeç, E. (2023). Adalar Denizi'nde Yaşanan Türkiye-Yunanistan Geriliminin Doğu Akdeniz Bölgesel Güvenlik Kompleksine Yansımaları. BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi, 4(2), 24-48.
- Esmaili, N. P., Salimi, H. and Firoozabadi, S. J. D. (2021). Critical and Complementary Review of Buzan's Regional Security Complex Theory in The Wake of Middle East Regional System. Geopolitics Quarterly, 16(4), 135-164. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17354331.1399.16.60.7.9>
- Evcan, H. (2021). Güvenikleştirme ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi: "Arap Baharı" Üzerinden Değerlendirmeler. Social Sciences Research Journal, 10(2), 312-327.
- Galanos, G. and Roukanas, S.A. (2019). The Political Economy of Eastern Mediterranean. Spyridon N. Litsas and Aristotle Tziampiris (Ed.), The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era, 61-78. Springer.
- Global Firepower Countries Index. (2024). Global Fire Power, Erişim: 15.09.2024 <https://www.globalfirepower.com/countries.php>
- Goldstein, L. and Yuri, Z. (2004). A tale of two fleets-a Russian perspective on the 1973 naval standoff in the Mediterranean. Naval War College Review, 57(2), 27-62.
- Göçmen, D. (2023). "Filistin problemi, Felsefe ve Geleceğin Toplumu." Gazete Bilim, Erişim: 10.04.2024 <https://gazetebilim.com.tr/filistin-problemi-felsefe-ve-gelecegin-toplumu/>
- Grow, J. (2019). Economic (In)Security And Economic Integration In The Middle East. Bettina Koch and Yannis Stivachtis (Ed), Regional Security in the Middle East: Sectors, Variables and Issues: 61-79. Bristol: E-International Relations Publishing
- Gürdeniz, C. (2021). "Megali Idea'dan Megalomaniye." Veryansın TV, Erişim: 22.01.2024 <https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/megali-ideadan-megalomaniye/>
- _____. (2021). "Yunan halkı bedel ödemeye devam ediyor." Veryansın TV, Erişim: 22.01.2024 <https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/yunan-halki-bedel-odemeye-devam-ediyor/>

- _____. (2021). "Yunanistan neden Türkiye düşmanıdır?" Veryansın TV, Erişim: 22.01.2024 <https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/yunanistan-neden-turkiye-dusmanidir/>
- _____. (2022). "KKTC: Türk deniz jeopolitiğinin vazgeçilmez anahtarı." Veryansın TV, Erişim: 08.02.2024 <https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/kkct-turk-deniz-jeopolitiginin-vazgecilmez-anahtari/>
- _____. (2022). "İngiltere'nin Jeopolitik Kırılganlığı." Veryansın TV, Erişim: 28.04.2024 <https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/ingilterenin-jeopolitik-kirilganligi/>
- _____. (2022). "Komünizm kalesinden Amerikan kalesine metamorfoz: Yunanistan ve Güney Kıbrıs." Veryansın TV, Erişim: 19.01.2024 <https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/komunizm-kalesinden-amerikan-kalesine-metamorfoz-yunanistan-ve-guney-kibris/>
- _____. (2023). "Vefa, Cesaret ve Asalet." Veryansın TV, Erişim: 06.02.2024 <https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/vefa-cesaret-ve-asalet/>
- _____. (2023). "100. Yılda Toprak Gemi ve Mavi Vatan için Jeopolitik Esaslar." Veryansın TV, Erişim: 06.02.2024 <https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/100-yilda-toprak-gemi-ve-mavi-vatan-icin-jeopolitik-esaslar/>
- Güven, M. E. ve Tekin, F. (2023). Bölgesel Güven(siz)likten Küresel Güven(siz)liğe Doğu Akdeniz Sorunu. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 5(1), 163-183.
- Habibi, N. (2021). "China's Economic and Strategic Relations with the Levant Region" *Uluslararası İlişkiler Panorama*, Erişim: 15.06.2024 <https://www.uikpanorama.com/blog/2021/11/09/chinas-economic-and-strategic-relations-with-the-levant-region/>
- Harunoğulları, M. (2021). ABD ve Rusya'nın Suriye İç Savaşına Müdahalelerinin Jeopolitik Yaklaşımları. *Ortadoğu ve Göç*, 11(1), 43-84. <https://doi.org/10.31834/ortadoguvegoc.936741>
- Hoffman, J. (2023). Rethinking Security and Stability in the Middle East. PRISME. <https://prismeinitiative.org/blog/rethinking-security-stability-middle-east-jon-hoffman/>
- Hürsoy, S. (2013). Eleştirel Kuram Perspektifinden Kıbrıs Sorunu. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 48, 23-41.

- Jarżabek, J. (2019). The Theory of Regional Security Complexes in the Middle Eastern Dimension. *Digest of World Politics*, 9, 155-170.
- _____. (2020). *Regional Security Complex Theory: Reflections and Reformulations*. Michael J. Butler (Ed.), *Securitization Revisited: Contemporary Applications and Insights*, 47-66. London and New York: Routledge:
- Ibragimov, I. (2023). Egypt in the Eastern Mediterranean. Irina Zvyagelskaya (Ed.), *The Struggle for The Eastern Mediterranean*, 80-95. Moskow: IMEMO.
- Isaac, S. K. (2016). EU Action in the Mediterranean: Structural Impediments Post-2011. *Middle East Policy*, 18(4), 92-102.
- Karakaya, İ. ve Çelik, T. (2021). Ortadoğu’da Arap Baharı Süreci ve Libya İç Savaşı. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(1), 175-192.
- Karataş, Y. (2020). “Libya’da Emperyalist Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye’nin Rolü.” *Teori ve Eylem*, Erişim: 05.03.2024 <https://teoriveeylem.net/tr/2020/07/04/libyada-emperyalist-paylasim-mucadelesi-ve-turkiyenin-rolu/>
- Kaya, R. (2019). Central Asian ‘Regional Security Complex’ and Shanghai Cooperation Organization. *International Journal of Political Science & Urban Studies*, 7, 53-71. <https://doi.org/10.14782/ipsus.594452>
- Kedikli, U. ve Hacıahmetoğlu, İ. (2018). Etnik Çatışma Bağlamında Kıbrıs’ta Türk-Rum İlişkileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 190-203. <https://doi.org/10.15869/itobiad.468007>
- Kim, Y. and Blank, S. (2020). Russia and the Mediterranean in the Era of Great Power Competition: Russia’s New Naval Challenges to the West. *Mediterranean Review*, 13(1), 65-98.
- KKTC Devleti Fonksiyonel-Kurumsal Gözden Geçirme Çalışması. (2013). Ankara: TEPAV Yayınları No.63.
- Koch, B. and Stivachtis, Y.A. (2019). Introduction: Regional Security in the Middle East. Bettina Koch and Yannis Stivachtis (Ed), *Regional Security in the Middle East: Sectors, Variables and Issues*: 1-12. Bristol: E-International Relations Publishing
- Kona, G. G. (2004). Ortadoğu’da Güvenlik Algılaması ve Dahili Risk Faktörlerinin Etkisi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (8), 113-138.

- Kouskouvelis, I. I. (2019). "Smart" Leadership in a Small State: The Case of Cyprus. Spyridon Litsas and Aristotle Tziampiris (Ed.), The Eastern Mediterranean in Transition: Multipolarity, Politics and Power, 93-118. London and New York: Routledge.
- Kökyay, F. (2021). Enerji Güvenliği Ekseninde Doğu Akdeniz Gaz Forumu. Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi, 6(1), 216-239. <https://doi.org/10.30784/epfad.852634>
- Kumar, V. (2003). A Critical Methodology of Globalization: Politics of the 21st Century? Indiana Journal of Global Legal Studies, 10(2), 87-111.
- Luenam, J. (2014). Rethinking Turkey's Position in the Middle Eastern Regional Security Complex: From Insulator to Regional Leader? [Thesis of Degree Master]. <https://fount.aucegypt.edu/etds/1070/>
- Makovsky, A. (2022). "Opportunities and Challenges in the Eastern Mediterranean: Examining U.S. Interests and Regional Cooperation." American Congress, Erişim: 22.04.2024 <https://www.americanprogress.org/article/opportunities-and-challenges-in-the-eastern-mediterranean-examining-u-s-interests-and-regional-cooperation/>
- Mensa, S. (2023). "İsrail Zayıflığı." Al Awsat, Erişim: 10.02.2024 <https://turkish.aawsat.com/home/article/4462471/sam-mensa/israil-zayifligi>
- Mitchell, C.R. (1981). The Structure of International Conflict. New York: St. Martin's Press.
- Mylonas, H. and Ahram, A.I. (2019). Hierarchy, Sovereignty, and Adaptation in the Eastern Mediterranean. Spyridon N. Litsas and Aristotle Tziampiris (Ed.), The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era, 31-44. Springer.
- Nalçacı, E. (2019). "Doğu Akdeniz'de doğalgaz çekişmesi". SolHaber, Erişim: 24.10.2023 <https://haber.sol.org.tr/yazarlar/erhan-nalcaci/dogu-akdenizde-dogalgaz-cekismesi-264665>
- _____. (2020). "Doğu Akdeniz'deki gerilime nasıl yaklaşmalı?" SolHaber, Erişim: 24.10.2023 <https://haber.sol.org.tr/yazar/dogu-akdenizdeki-gerilime-nasil-yaklasmali-13766>
- Naumkin, V. (2023). The Eastern Mediterranean in Regional and World politics. Irina Zvyagelskaya (Ed.), The Struggle For The Eastern Mediterranean, 13-22. Moscow: IMEMO.

- Nolte, D. (2010). How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics. *Review of International Studies*, 36(4), 881-901.
<http://dx.doi.org/10.1017/S026021051000135X>
- Nye, J. ve Welch, D. (2021). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. Çev, Renan Akman. 6.bs. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Orta Doğu'da Su Sorunu. (2015). *Tarih Bilimi*, Erişim: 06.03.2024.
<https://www.tarhibilimi.net/orta-doguda-su-sorunu/>
- Orhan, D. D. (2018). Avrupa Birliği'nin Güney Akdeniz Politikasında Güvenlik-Demokrasi İkilemi: Arap Baharı Sonrası Kurumsal Girişimler. *Gümüşhane Üni. Sos. Bil. Ens. Dergisi*, 9(24), 44-68.
- Örmeci, O. (2020). "Birleşik Krallık'ın Ortadoğu Politikası." *Politika Akademisi*, Erişim: 25.04.2025
<https://politikaakademisi.org/2020/03/07/birlesik-krallikin-ortadogu-politikasi/>
- _____. (2021). Fransa'nın Doğu Akdeniz Politikasını Anlamak. Tayyar Arı ve Mesut Hakkı Çaşın (Ed.), *Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası Doğu Akdeniz*, 175-213. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Özdemir, V. ve Hasan, B. (2018). Uluslararası Ekonomi Politik Bir Değerlendirme: Karadeniz ve Doğu Akdeniz Deniz Alanları Sorunu. *Turkish Studies*, 13(22), 401-416.
<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14059>
- Özkan, K. M. (2021). *Birleşik Krallık ve Terörizmle Mücadele*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özkütük, Y. (2024). ABD ve Birleşik Krallığın Kıbrıs Politikalarının Vazgeçilmezleri: Birleşik Krallık Egemen Üs Alanları. *Sav. ve Güv. Arş. Dergisi*, 1(1), 1-20.
- Özülker, U. (2021). Ortadoğu Sorunları ve Türkiye. Şenol Çarık (Ed.), *Doğu Akdeniz'de Rekabet*, 109-126. İstanbul: Halk Kitabevi:
- Pamir, N. (2021). Doğu Akdeniz Bölgesinin Enerji Jeopolitiği Açısından Önemi. *Bütün Dünya Dergisi*, 22(275), 84-93.
- Pardo, S. and Gordon, N. (2019). The Instrumentalization of Euroscepticism by Third Parties. Spyridon N. Litsas and Aristotle Tziampiris (Ed.), *The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era*, 97-112, Springer.

- Rashed, D. (2019). Geography, Resources And The Geopolitics Of Middle East Conflicts. Bettina Koch and Yannis Stivachtis (Ed.), *Regional Security in the Middle East: Sectors, Variables and Issues*, 131-145. Bristol: E-International Relations Publishing.
- Rubin, A. and Eiran, E. (2019). Regional Maritime Security in the Eastern Mediterranean: Expectations and Reality. *International Affairs*, 95(5), 979-997. <http://dx.doi.org/10.1093/ia/iiz146>
- Sadurski, L. (2022). Regional Security Complex Theory: Why is This Concept Still Worth Developing. *Athenaeum Polish Political Science Studies*, 75(3), 137-153. DOI: 10.15804/athena.2022.75.08
- Schmoll, M. C. (2017). Gas in the maritime Exclusive Economic Zone of Israel and the Transformation of the Regional Security Complex Levant. *Journal of Military and Strategic Studies (JMSS)*, 17(3), 73-86.
- Seagle, A. (2019). Environmental (In)Security in The Middle East. Bettina Koch and Yannis Stivachtis (Ed.), *Regional Security in the Middle East: Sectors, Variables and Issues*, 80-98. Bristol: E-International Relations Publishing.
- Shama, N. (2021). Egypt: Threats and Interests in the Eastern Mediterranean. Valeria Talbot (Ed.), *The Scramble For The Eastern Mediterranean: Energy and Geopolitics*, 61-76. Milan: ISPI.
- Surkov, N. (2023). Russia's Return to the Eastern Mediterranean: Interests, Priorities and Partners. Irina Zvyagelskaya (Ed.), *The Struggle for The Eastern Mediterranean*, 142-151. Moscow: IMEMO.
- Surkov, N. and Tsaregorodtseva, G. (2023). USA in the Eastern Mediterranean: Search for a New Strategy. Irina Zvyagelskaya (Ed.), *The Struggle for The Eastern Mediterranean*, 153-160. Moscow: IMEMO.
- Stivachtis, Y. (2019). Eastern Mediterranean: A New Region? Theoretical Considerations. Spyridon N. Litsas and Aristotle Tziampiris (Ed.), *The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era*, 45-60, Springer.
- _____. (2021). A Mediterranean Region? Regional Security Complex Theory Revisited. *Vestnik RUDN International Relations*, 21(3), 416-428. <http://dx.doi.org/10.22363/2313-0660-2021-21-3-416-428>

- _____. (2018). Introduction. Yannis Stivachtis (Ed.), *Conflict and Diplomacy in the Middle East External Actors and Regional Rivalries*, 1-15. Bristol: e-IR Publishing.
- Svistunova, I. and Kvashnin, Y. (2023). Turkish-Greek Contradictions as an Important Factor of Regional Policy. Irina Zvyagelskaya (Ed.), *The Struggle for The Eastern Mediterranean*, 40-52. Moskow: IMEMO.
- Syrian Civil War: Six Years into the Worst Humanitarian Tragedy Since WWII. (2017). GIJC Report, 1-41. <https://www.gicj.org/gicj-reports/1144-syrian-civil-war-%E2%80%93-six-years-into-the-worst-humanitarian-crisis-since-wwii>
- Şahin, İ. ve Yazıcı, H. (2021). Greece’s “Changing” Israel And “Unchanging” Egyptian Policy. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 19(3), 115-138. <https://doi.org/10.11611/yead.974239>
- Şen, G. (2022). Ortadoğu ve Kuzey Afrika Siyaseti: Aktörler ve Süreçler. Selçuk Barış Gülmez ve Didem Buhari (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 401-424. Ankara: Orion Yayınları.
- Tarakçı, N. (2017). “KKTC İçeriden mi Yıkılacak?” *TASAM*, Erişim: 08.02.2024 https://tasam.org/tr-TR/Icerik/42074/kktc-iceriden_mi_yikilacak
- Tokat, E. (2022). “AKP, 20 yılda ‘Türk-İslam sentezi’ni gerçekleştirebildi mi?” *Kısa Dalga*, Erişim: 08.01.2024 https://kisadalga.net/haber/detay/akp-20-yilda-turk-islam-sentezini-gerceklestirebildi-mi_51303
- Tokmakoğlu, G. (2020). “ABD Gözüyle Akdeniz Değerlendirmesi” *Politik Merkez*, Erişim: 22.04.2024 <https://politikmerkez.com/konular/politika/abd-gozuyle-akdeniz-degerlendirmesi/>
- Turan, İ. (2019). Reorienting Turkish Foreign Policy: Successes, Failures, Limitations. T Spyridon Litsas and Aristotle Tziampiris (Ed.), *The Eastern Mediterranean in Transition: Multipolarity, Politics and Power*, 133-147. London and New York: Routledge.
- Tziampiris, A. (2019). The New Eastern Mediterranean as a Regional Subsystem. Spyridon N. Litsas and Aristotle Tziampiris (Ed.), *The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era*, 1-29. Spring.

- Tziarras, Z. (2021). The Stakes for Greece and Cyprus in the Eastern Mediterranean. Valeria Talbot (Ed.), *The Scramble For The Eastern Mediterranean: Energy and Geopolitics*, 29-45. Milan: ISPI.
- Uzgel, İ. (2022). “Suriye’nin Kolonizasyonu.” *Kısa Dalga*, Erişim: 10.10.2023 https://kisadalga.net/yazar/suriyenin-kolonizasyonu_36862
- Ülger, İ. K. (2020). Avrupa Birliği’nin Doğu Akdeniz Stratejisi. İsmail Numan Telci ve Recep Yorulmaz (Ed.), *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, 259-282. Ankara: Ortadoğu Yayınları.
- Yegin, M. (2022). United States Policy in the Eastern Mediterranean. *Comp. Southeast Europ. Stud.*, 70(3), 439-461. Yegin, M. (2022). United States Policy in the Eastern Mediterranean. *Comp. Southeast Europ. Stud.*, 70(3), 439-461.
- Yerdelen, B. K. (2022). Ortadoğu’da Şiddet, Egemenlik ve Toplumsal Adalet Sorunları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 526-558.
- Yıldız, D. (2008). *Su Sorunu Açısından Akdeniz’in Doğusu*. İstanbul: Bizim Kitaplar.
- Yılmaz, M. A. (2014). ABD Emperyalizmi Ortadoğu’dan Vazgeçmez, Vazgeçirilir. Mehmet Ali Yılmaz (Ed.), *ABD Emperyalizmi ve Ortadoğu*, 45-50. Ankara: İmge Kitabevi.
- Zayid, M. B. (2023). “Trablus savaşının ardından Libya’da yeni gelişmeler var mı?” *İndy Türk*, Erişim: 14.10.2023 <https://www.indyturk.com/node/657411/dünya/trablus-savasının-ardından-libyada-yeni-gelismeler-var-mı>
- Zittis, G., Almazroui, M., Alpert, P., Ciais, P., Cramer, W., Dahdal, Y., Fnais, M., Francis, D., Hadjinicolaou, P., Howari, F., Jrrar, A., Kaskaoutis, D., Kulmala, M., Lazoglou, G., Mihalopoulos, N., Lin, X., Rudich, Y., Sciare, J., Stenchikov, G., Xoplaki, E. and Lelieveld, J. (2022). Climate Change and Weather Extremes in the Eastern Mediterranean and Middle East. *Reviews of Geophysics*, 60(3), 1-48. <https://doi.org/10.1029/2021RG000762>
- World Economic Outlook. (2024). IMF. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>